

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
«_____» _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

**ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»**

**Тема: *ФЕНОМЕН «КОМУНІКАЦІЯ» У РУСЛІ КОМУНІКАТИВНО-
ПРАГМАТИЧНОГО ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ПІДХОДІВ***

Виконавець: студентка групи ФЛ-201«М» ВОРОБКАЛО ВАЛЕНТИНА ВАСИЛІВНА

Керівник: канд. філол. наук, доцент СІТКО АЛЛА ВАСИЛІВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра англійської філології і перекладу

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ С.І. Сидоренко

«_____» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Воробкало Валентини Василівни

(прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема дипломної роботи Феномен «комунікація» у руслі комунікативно-прагматичного та перекладознавчого підходів

затверджена наказом ректора від «_____» _____ 202__ р. № _____

2. Термін виконання роботи: з _____ по _____

3. Вихідні дані роботи: Мовленнєвий акт виступає основним поняттям прагматики. Він позначає цілеспрямовану комунікативну дію, що здійснюється згідно з правилами мовленнєвої поведінки. Варіантність комунікативних функцій зумовлює заміни типу мовленнєвих актів при перекладі. Задля відтворення прагматичного компоненту при перекладі кінотекстів застосовують прагматичні трансформації.

4. Зміст роботи:

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження передачі комунікативного змісту тексту. Розділ 2. Методологія дослідження відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу тексту. Розділ 3. Відтворення комунікативного змісту повідомлення кінотексту.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу:

Додаток А. Структура мовленнєвого акту; Додаток Б. Етапи здійснення комунікативного наміру; Додаток В. Співвідношення між видами МА в різних мовах; Додаток Г. Вживання МА у матеріалі дослідження; Додаток Д. Кількісна

представленість перекладу констативів іншими МА; Додаток Е. Використання прагматичних трансформацій під час відтворення МА кінотексту.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект дипломної роботи.	до 18.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	до 18.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	до 26.11	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування.	до 05.12	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту дипломних робіт.	до 10.12	
6	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, ПІБ)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2021 р.

Керівник дипломної роботи

(підпис керівника)

Сітко А.В.
(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання

(підпис випускника)

Воробкало В.В.
(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота «ФЕНОМЕН «КОМУНІКАЦІЯ» У РУСЛІ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ПІДХОДІВ»: 101 с., 3 табл., 3 графіки, 101 літературне джерело.

Об'єкт дослідження: феномен «комунікація» у руслі комунікативно-прагматичного та перекладознавчого підходів.

Мета роботи: дослідження особливостей та прийомів перекладу англомовних кінематографічних текстів з точки зору комунікативно-прагматичного підходу.

Методи дослідження: описовий метод, метод суцільної вибірки, типологічний метод, метод класифікації понять, зіставний метод, метод індукції та дедукції, метод лінгвістичного та перекладацького аналізу; метод кількісних підрахунків.

Результати магістерської роботи рекомендується використовувати в практичній діяльності перекладача для достовірної передачі прагматичного і комунікативного аспектів при аудіовізуальному перекладі, а також для навчання перекладачів кіно / відео перекладу.

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД, КОМУНІКАТИВНИЙ НАМІР, КІНОТЕКСТ, НЕВЕРБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ, МОВЛЕННЄВИЙ АКТ, КОМУНІКАТИВНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ, ПРАГМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ПЛОКУТИВНА СИЛА.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження передачі комунікативного змісту тексту ...	8
1.1. Засоби вираження комунікативно-прагматичних функцій мовленнєвих актів ..	8
1.2. Контекст як основа для розпізнавання прагматичних функцій та інтерпретації різних типів речень	22
1.2.1. Врахування візуального контексту при перекладі тексту	22
1.2.2. Ситуативний контекст та його компоненти	25
1.3. Формування засад перекладу висловлювань під впливом прагматичного вектору комунікації.....	30
Розділ 2. Методологія дослідження відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу тексту	38
2.1. Етапи дослідження проблеми	38
2.2. Загальнонаукові та перекладацькі методи дослідження проблематики	45
Розділ 3. Відтворення комунікативного змісту повідомлення кінотексту	50
3.1. Аналіз комунікативно-прагматичних функцій висловлювань з позицій перекладу	50
3.2. Способи відтворення мовленнєвих актів у матеріалі дослідження	58
3.2.1. Заміна мовленнєвого акту іншим типом як спосіб відтворення мовленнєвого акту.....	58
3.2.2. Інтерпретація невербальних засобів комунікації у перекладі.	69
3.3. Застосування прагматичних трансформацій при перекладі мовленнєвих актів у кінотексті	71
3.4. Засоби передачі інтенції висловлювань у кіноперекладі	75
Висновки	82
Список використаних джерел	86
Додатки	95
Додаток А	96
Додаток Б	97
Додаток В	98
Додаток Г	99
Додаток Д	100
Додаток Е.....	101

ВСТУП

Одними із популярних та затребуваних на сьогодні напрямків лінгвістичного дослідження є прагмалінгвістичний та комунікативний підходи до вивчення мови. Це пов'язано з переважанням антропоцентричності у мовознавстві, коли у центр уваги дослідників потрапляє вже не системно-структурний рівень мови, а її комунікативна функціональність. Все більший інтерес викликає не мова та її явища як відокремлені елементи, а їх функціонування, вплив на них екстралінгвістичних факторів, у тому числі – особливостей учасників комунікації, сама комунікативна ситуація, соціокультурні аспекти тощо.

На сьогодні прагмалінгвістика являє собою міждисциплінарну область, у рамках якої перетинаються логіко-філософські, соціопсихолінгвістичні, стилістичні та етнографічні напрямки. Прагматична лінгвістика фокусується на вивченні явища комунікації, а також конкретних її одиниць – мовленнєвих актів. У цьому дослідженні ми зосереджуємо свою увагу на вивченні феномену комунікації саме у руслі комунікативно-прагматичного підходу.

Багатоаспектність процесу комунікації визначає невичерпність об'єктів для наукових досліджень цього феномену. Прагматичний параметр комунікації розглядає психологічні та соціальні чинники, що впливають на формування та здійснення мовленнєвого процесу. Прагматика розкриває наміри учасників комунікації, а прагмалінгвістика висвітлює способи втілення цих намірів за допомогою мовного коду. Також прагматичний аспект має безпосереднє відношення до перекладу. При відтворенні усного чи писемного тексту іноземною мовою важливо, щоб висловлена думка була трактована вірно та мала відповідний вплив на адресата.

Одним із напрямків розвитку комунікативно-прагматичного підходу лінгвістиці є теорія мовленнєвих актів, започаткована та розроблена британцем Дж. Остіном та його послідовником – американським філософом Дж. Серлем. У теорії мовленнєвих актів втілюється уявлення про саме явище мовленнєвого акту як результату комунікативної взаємодії між адресантом та адресатом.

Питання теорії мовленнєвих актів розроблялися в українській, пострадянській та зарубіжній лінгвістиці такими вченими, як М. П. Кочерган, Г. Г. Почепцов,

О. Розеншток-Хюссі, А. Д. Швейцер, А. А. Леонтьєв, Р. К. Мертон, В. Я. Миркін, І. С. Семенюк, Є. В. Сидоров, Ф. С. Бацевич, П. Ф. Стросон, В. В. Богданов, А. Вежбицька, В. Г. Гак, Г. П. Грайс, Г. В. Ейгер, І. С. Шевченко, В. І. Карасик, Ю. Н. Караулов, А. В. Сітко, Т. Н. Колокольцева, Л. Б. Нікольський, О. В. Дзикович, Н. М. Вахтель, Л. Р. Безугла та ін.

Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення мови використовується на сьогодні й у сфері перекладознавства. Зокрема, доцільним є застосування такої методології дослідження перекладу у сфері кіноперекладу. Дослідження кіноперекладу з позицій прагматично-комунікативного підходу проводяться з метою напрацювати теоретичну базу, що допомагатиме перекладачеві правильно відтворювати кінотекст.

Комунікативна та прагматична функція кінотексту має бути збережена при відтворенні, оскільки будь-які розбіжності та відхилення при зоровому контакті стають ще більш помітними. Кінопереклад визначається як досить вимогливий вид перекладу в плані відтворення прагматичного фактору. Цільова аудиторія сприймає кінопереклад одразу через два канали – аудіальний та візуальний, тому на перекладачеві лежить відповідальність за узгодження та досягнення синхронізації між обома аспектами.

Велика кількість зарубіжних фільмів та серіалів у вільному доступі, традиція перекладу іноземної кінопродукції з одного боку, а також низький відсоток україномовних глядачів, які володіють іноземною мовою на рівні, достатньому для розуміння іноземних серіалів та фільмів в оригіналі з іншого боку сприяють розвитку досліджень цієї сфери.

Актуальність дослідження визначається тенденцією до розширення поля сучасних лінгвістичних досліджень у галузі кіноперекладу у зв'язку з необхідністю адаптувати спадщину зарубіжного кіномистецтва для українського глядача. Низький відсоток напрацювань на тему кіноперекладу саме через призму комунікативної прагматики посилює актуальність теми.

Мета розвідки – дослідження особливостей та прийомів перекладу англомовних кінематографічних текстів з точки зору комунікативно-прагматичного підходу.

Зазначена мета визначає постановку і вирішення таких конкретних **завдань**:

1) дослідити процес здійснення комунікативного наміру та розглянути комунікативно-прагматичні особливості мовленнєвих актів;

2) дослідити контекст як основу для розпізнавання прагматичних функцій та інтерпретації різних типів речень;

3) визначити особливості формування засад перекладу висловлювань під впливом прагматичного вектору комунікації;

4) здійснити аналіз комунікативно-прагматичних функцій висловлювань з позицій перекладу;

5) дослідити причини та шляхи вдалого застосування прагматичних трансформацій для передачі інтенції висловлювань у кіноперекладі.

Об'єкт дослідження – феномен «комунікація» у руслі комунікативно-прагматичного та перекладознавчого підходів.

Предмет дослідження – особливості та прийоми перекладу англомовних кінематографічних текстів з точки зору комунікативно-прагматичного підходу.

Відповідно до мети і завдань роботи, основними **методами дослідження** є: описовий метод для аналізу мовних фактів, що включає етапи збору емпіричного матеріалу, метод суцільної вибірки для виокремлення явищ для дослідження; загальна вибірка склала 200 досліджуваних елементів; типологічний метод та метод класифікації понять, зіставний метод для зіставлення мовленнєвих структур в англійській та українській мові, а також визначення спільних та відмінних рис; метод індукції для визначення закономірних особливостей, притаманних певному типу мовленнєвих актів; дедукції для встановлення взаємозв'язків між етапами здійснення комунікативного наміру; метод лінгвістичного та перекладацького аналізу; метод кількісних підрахунків для отримання об'єктивних даних та унаочнення висновків; побудова гістограм та діаграм для візуального сприйняття отриманих результатів .

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що робота систематизує знання щодо комунікативно-прагматичного підходу до перекладу та застосовує їх в області кіноперекладу. У роботі вперше застосовано комунікативно-прагматичний підхід для перекладу текстів сучасних англомовних телесеріалів та визначено потенціал та перспективи такого підходу.

Теоретична значимість роботи полягає у дослідженні важливих проблем таких наук, як теорія і практика перекладу, лінгвостилістика; уточнено та узагальнено наукові відомості про кінопереклад та його специфіку; конкретизовано основні підходи до перекладу кінотекстів, виявлено труднощі перекладу мовних та позамовних елементів кінотексту.

Практична значимість роботи визначається її можливістю використання у роботі перекладача для достовірної передачі прагматичного і комунікативного аспектів при аудіовізуальному перекладі, а також результати дослідження можуть бути використані для навчання перекладачів кіно / відео перекладу.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень, що включені до дипломної роботи були оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення», що відбулася 23–24 квітня 2021 року (м. Одеса).

Публікації. Результати даного дослідження опубліковані в збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення»: Воробкало В. В. Контекст як основа для розпізнавання прагматичних функцій у кіноперекладі // Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 23–24 квітня 2021 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2021. – С. 114-118. У рамках II міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» опубліковано наукову статтю: Воробкало В.В., Сітко А.В. Аспекти заміни прагматичних функцій при перекладі // Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities: Міжнародний науковий журнал «Грааль науки» (NGO European Scientific Platform (Vinnytsia,

Ukraine), LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria). – № 7 (27 серпня 2021 року) ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія). – С. 197-200.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДАЧІ КОМУНІКАТИВНОГО ЗМІСТУ ТЕКСТУ

1.1. Засоби вираження комунікативно-прагматичних функцій мовленнєвих актів

На сьогодні лінгвістична наука активно розвивається, з'являються та розвиваються сучасні напрямки вивчення мови та мовлення. Одним із таких напрямків є прагматична лінгвістика, у контексті якої функціонує теорія мовленнєвих актів.

Відповідно до визначення «Лінгвістичного енциклопедичного словника», прагматика – це область досліджень в семіотиці та мовознавстві, у якій вивчається функціонування мовних знаків у мовленні» [94, с. 389]. Прагматика – розділ мовознавства, який вивчає здатність носіїв мови виражати за допомогою окремих слів або різних конструкцій свої власні наміри і розуміти наміри співрозмовника, тобто навіщо, чому і для чого він вимовив те чи інше висловлювання, виходячи з контексту, ситуації, у якій було вимовлено це висловлювання.

Лінгвістична прагматика (прагмалінгвістика) – галузь мовознавства, що вивчає функціонування мовних знаків у мовленні. Теоретичні основи лінгвістичної прагматики були закладені до 60-х рр. ХХ ст. працями лінгвістів-філософів Оксфордської школи (Б. Рассел, Дж. Остін, Х. Грайс, Дж. Серль та ін.). Мета лінгвістичної прагматики – «вивчення мови в контексті» – соціальному, ситуативному і т. д., тобто дослідження мови як засобу комунікації.

Взаємозв'язки комунікативної лінгвістики і прагмалінгвістики (теорії мовної прагматики) на сьогодні все ще досить складні й недостатньо упорядковані. До цього часу між обома розділами науки про мову не проведені чіткі межі, оскільки процес комунікації тісно пов'язаний з прагматичними чинниками. Більше того, під певним кутом зору в процесах спілкування семантика і синтактика засобів мовного коду є залежними від прагматичних чинників [20, с. 38].

Незважаючи на те що у деяких дослідженнях лінгвістична прагматика ототожнюється з усіма складовими процесу спілкування, існує думка, що комунікація не може бути редукована лише до прагматики, оскільки її учасники використовують засоби мовного коду з їх семантичними та синтактичними особливостями. У міжособистісному спілкуванні засоби прагматики беруть участь «вибірково», залежно від конституації та інших чинників. З огляду на це визначення лінгвістичної прагматики як сфери досліджень, у межах котрої вивчається функціонування мовних знаків у мовленні, є надто широким, радше загальносеміотичним, аніж власне лінгвістичним [5, с. 13].

Звертаючись до поняття комунікації з точки зору комунікативно-прагматичного напрямку у лінгвістиці, О. В. Дзикович вказує, що цей термін походить від латинського слова «communicatio» у значенні «роблю загальним, пов'язую» [5, с. 6] та у сучасній науковій парадигмі трактується як:

- а) засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального і духовного світу;
- б) спілкування – передача інформації від людини до людини;
- в) передача та обмін інформацією в суспільстві з метою впливу на нього [36, с. 4].

Комунікація знаходиться у постійному розвитку та розглядається як процес. Сучасні дослідження комунікації є багатоаспектними та міждисциплінарним, у тому числі в області лінгвістики комунікація активно вивчається з точки зору прагмалінгвістики [81].

Комунікація, як процес спілкування, передачі й обміну інформацією має на меті вплив на суспільство та на конкретну людину безпосередньо в акті комунікації. Відтак, серед багатьох інших функцій комунікації, важливо відмітити її прагматичну функцію, яка полягає у регламентації поведінки та діяльності учасників комунікації, координуванні їх спільних дій [20, с. 17].

Як зазначає Н.І. Формановська, прагматична функція комунікації може бути направлена мовцем як на себе, так і на партнера з комунікації. У ході здійснення цієї функції виникає необхідність вимоги від співрозмовника виконання якоїсь дії або заборони якихось вчинків. Людина завжди спілкується заради досягнення певних

цілей, для чого здійснює певну діяльність, яка у свою чергу потребує постійного контролю і кореляції. Саме це і забезпечує прагматична функція .

Для висловлення думки комунікант обирає певну мовну структуру. Вибір комуніканта залежить від ряду факторів, які він часто враховує на підсвідомому рівні. До таких факторів належать комунікативні наміри, ефект висловлення, стратегія і тактика, стиль спілкування, рівень взаєморозуміння та характер відносин між комунікантами. Найголовнішим серед цих факторів є намір комуніканта, спрямований на отримання конкретного результату або досягнення ефекту від висловленої думки. Саме ці фактори визначають прагматичний вектор вербального виразу [72, с. 487].

Так, А.В. Сітко стверджує, що через призму комунікативного підходу до розгляду речення усі комунікативні типи речень (розповідні, питальні, спонукальні) можуть передавати безкінечну кількість варіацій та відтінків комунікативних намірів в залежності від мети та специфіки конкретної ситуації спілкування [64, с. 323].

Для досягнення прагматичної функції комунікації використовуються мовленнєві акти як складові елементи комунікації. Висловлення думки - це комплексний процес, який можна поділити на етапи, що називаються актами. Мовленнєвий акт має вербальний, процесуальний, конвенціональний, інтенціональний, творчий та соціальний характер. Вербалізація – це необхідна умова мовленнєвого акту, без якої акт думки ніколи не зможе набути вираження. Процесуальність мовленнєвого акту полягає в тому, що це одна з дій сукупного ряду, спрямована на досягнення певного результату. Мовленнєвий акт є найтрадиційнішим виявом людської волі, що пояснює його конвенціональний характер. Іntenція є невід’ємною частиною мовленнєвого акту, що можна довести за допомогою діалектики. Як причина зумовлює наслідок, так і намір зумовлює дію. Творчий характер виявляється в індивідуальному підході до вибору засобів реалізації комунікації. Комунікація – це процес, що здійснюється між членами суспільства, тому мовлення носить соціальний характер [13, с.115].

Мовленнєвий акт передбачає усвідомлення мети, цілеспрямованість, спланованість та структурованість викладу. Різноманіття типів мовленнєвих актів

розкриває особливості функціонування різних типів речень задля виконання поставленої комунікативної мети, закономірності відтворення людських думок та механізми здійснення мовленнєвої діяльності людини. Для того, щоб детальніше розібратися, яким чином мовленнєві акти безпосередньо пов'язані з прагматикою, потрібно звернутися до теорії мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Серля [13, с. 15].

Саме у контексті лінгвопрагматичних пошуків сучасних лінгвістів й виникає теорія мовленнєвих актів – напрямок аналітичної філософії, який був створений наприкінці 1940-х рр. оксфордським аналітиком Дж. Остіном [53; 54]. Теорія мовленнєвих актів вчить тому, як діяти за допомогою слів. Одне з положень теорії мовленнєвих актів полягає у тому, що мінімальною одиницею людської комунікації є не речення або висловлювання, а «здійснення певного виду актів, таких, як констатація, питання, наказ, опис, пояснення, вибачення, подяка, привітання і т. д.» [61, с. 54].

Мовленнєвий акт виступає основним поняттям прагматики. Мовленнєвий акт – цілеспрямована комунікативна дія, що здійснюється згідно з правилами мовленнєвої поведінки [94, с. 380]. У прагматиці можна розглядати будь-який мовленнєвий акт, наприклад пораду, подяку, загрозу, прохання, вибачення і т. п. Мовленнєвий акт являє собою двосторонній процес, що включає в себе говоріння і одночасно слухове сприйняття і розуміння почутого.

Мовленнєвий акт – мінімальна одиниця мовленнєвої діяльності, яка виділяється і вивчається у теорії мовленнєвих актів – вченні, яке є особливою складовою частиною прагмалінгвістики. У мовленнєвих актах беруть участь мовець та слухач, що виступають як носії певних соціальних ролей, або функцій. Для ефективності мовленнєвого акту необхідна певна соціальна ситуація, а так само успішність мовленнєвого акту залежить від особистісних факторів.

А. В. Сітко вказує, що всі речення англійської мови можна поділити на два головних розряди у залежності від того, чи бажає мовець впливати своїм висловлюванням на волю слухача чи ні. До першого розряду належать звичайні стверджувальні речення, окличні речення та бажання. У другому розряді мета

висловлювань – впливати на волю слухача, тобто спонукати його щось зробити [62; 63].

Дослідниця вказує, що намагання лінгвістів звести класифікацію комунікативних типів речення до дихотомічної системи не має на сьогодні однозначного вирішення. Констативи, інтерогативи, імперативи та оптативи мають низку специфічних структурних та семантичних ознак, а тому зведення цих комунікативних типів до дихотомії навряд чи може бути доцільним [68, с. 12].

Дж. Остін вирізняє локутивний, іллокутивний та перлокутивний мовленнєві акти, а Дж. Серль – акт висловлювання, пропозиціональний, а також іллокутивний та перлокутивний [90, с. 231]. Прагматичний функціонал тексту пов'язаний з іллокутивним та перлокутивним актами. Іллокутивний акт висловлювання полягає в передачі інформації. Варто зазначити, що саме цей акт визначає інтенцію мовця. Здійснюючи мовленнєвий акт адресант очікує, що мета висловлювання буде досягнута [58, 123]. Прихована мета кожного повідомлення – це справити конкретне враження, яке може викликати потрібну емоцію або почуття, стимулювати до дії або утримати від неї, вплинути на поведінку адресата. Таким чином проявляється перлокутивний компонент мовленнєвого акту [13, с.199].

Кожен МА містить в собі мету та результат. За теорією мовленнєвих актів кожен МА має три рівні: локутивний, іллокутивний та перлокутивний.

Локутивний акт – це вимовляння речення, з певним смислом, але без певної інтенції. Іллокутивний акт передбачає наявність мети та ряд умов, за яких мета буде реалізована. Перлокутивний акт полягає в тому, щоб досягти впливу на реципієнта. Теорія мовленнєвих актів демонструє, що намір мовця є кістяком процесів мовної взаємодії. Існує безліч екстралінгвістичних факторів, що впливають на формування наміру: психологічний стан мовця, його уподобання, соціальний статус, розуміння мовної ситуації та стосунки зі слухачем [65, с. 123].

Дж. Серль [61; 90] пропонує таку класифікацію мовленнєвих актів:

1) асертиви – твердження щодо наявності якихось фактів, подій тощо. Описують деякий стан справу реальності;

2) директиви – виражають різного роду накази, команди, вимоги. Спонукають інших учасників комунікації до дії;

3) комісиви – висловлювання, які реалізують обіцянки, прийняття обов'язків. За їхнього допомогою визначаються очікування співрозмовників і тим самим задається контекст наступних мовних і позамовних дій;

4) експресиви – об'єктивована репрезентація внутрішніх станів індивіда, його оцінок поведінки інших людей (коректно – некоректно, правильно – неправильно), за допомогою чого агент висловлювання може впливати на внутрішній стан адресатів висловлювання і змінювати напрям цієї взаємодії;

5) декларативи – висловлювання, спрямовані на зміну деякого існуючого стану справ. Ці висловлювання супроводжують безпосередньо певну дію, націлену на результат (наприклад, формула: «Оголошую вас чоловіком і дружиною»).

В. І. Карасик запропонував класифікацію мовленнєвих актів, що базується на засадах соціально-статусних відносин між мовцями. При побудові класифікації були враховані такі фактори, як маркованість статусу, закріпленість статусу та вектор статусу. Лінгвіст поділяє мовленнєві акти на два класи: статусно-марковані й статусно-нейтральні. До статусно-маркованих мовленнєвих актів належать ін'юктиви, реквестиви та інструктиви, а до статусно-нейтральних – констативи, наративи та дескриптиви. Така класифікація демонструє вплив статусних рис на вибір типу мовленнєвого акту. Тобто, в першу чергу оцінюється намір комунікантів, а їхні відносини [28].

Український науковець С. І. Криворучко виділяє такі мовленнєві акти як асертив, директив, комісив, квеситив, експресив, контактив та еатив [11].

М. Крекель класифікує мовленнєві акти за трьома критеріями: 1) орієнтація на мовця або слухача, 2) орієнтація на когнітивну, інтерактивну або акційну сферу, 3) часова орієнтація на теперішнє, минуле чи майбутнє [11].

А. А. Романов є творцем найбільш розгорнутої та детальної класифікації мовленнєвих актів, що нараховує 14 типів: комісиви, експозитиви, пермісиви, сатисфактиви, регламентиви, ін'юктиви, реквестиви, інструктиви, сугестиви,

інвітиви, дескриптиви, аргументативи, константиви та наративи. Кожен тип якнайточніше зображує інтенцію комуніканта [11].

Наведені вище класифікації різняться за критерієм поділу та включають різні елементи. Деякі з елементів повторюються в кожній класифікації, оскільки вони є базовими для будь-якого критерію.

В нашій роботі ми посилаємося на класифікацію Г. Г. Почепцова. Саме ця класифікація дозволить нам дослідити мовленнєві акти з огляду на комунікативно-прагматичні функції та встановити способи їх вираження. Головним критерієм, за яким слід розрізняти прагматичні типи мовленнєвих актів, лінгвіст вважає характер прагматичного компонента. На структуру класифікації та послідовність елементів впливає не лише іллокутивна мета, а й спосіб її вираження. До класифікації належать: констативи, промісиви, менасиви, директиви, перформативи та квеситиви [55].

Для того, щоб правильно визначити прагматичний смисл висловлення, необхідно розрізняти типи МА. Розглянемо детальніше, які функції виконує кожний елемент класифікації. За допомогою речень-констативів ми стверджуємо, припускаємо, повідомляємо, заперечуємо, нагадуємо певну інформацію. Мовець виражає конкретну позицію (власну або іншої людини) щодо певної ситуації. Вираження констативів відбувається лише за допомогою розповідних речень, проте емоційне забарвлення таких речень різниться відповідно до комунікативної мети [56].

Речення-промісиви у мовленні вживають, щоб пообіцяти, поклястись, гарантувати, запевнити, задовольнити, спрогнозувати і т. д. Такі мовленнєві акти вказують на майбутню дію. Проте імовірність виконання мовцем дії у майбутньому неможливо встановити. Якщо порівнювати констативи та промісиви, то перші не вимагають від реципієнта жодної відповідної реакції. Промісиви мають на меті завоювати довіру адресата, що є перлокутивною умовою успіху цього типу мовленнєвих актів. У промісивах присутнє дієслово теперішнього або майбутнього часу, при чому майбутня форма є більш ствердною формою та націлена показати стовідсоткову готовність адресанта виконати певну дію. Промісивні МА звучать від першої особи. *Вона кляється..; They promise...* є констативами (якщо вживаються без особливого мовного навантаження) [55].

Менасиви мають на меті погрози та вимоги. Адресат менасивів на відміну від адресата промісивів не зацікавлений у майбутньому виконанні дії. Дуже часто менасиви виражають за допомогою умовних речень на синтаксичному рівні. Оскільки і промісиви, і семантично-протилежні менасиви виражають майбутню дію, то зазвичай на морфологічному рівні вони виражені за допомогою дієслів дійсного способу майбутнього часу. Проте для посилення емоційного навантаження вони інколи можуть містити дієслова теперішнього часу. Менасиви таким чином показують безповоротність та близькість моменту здійснення погрози з метою швидше отримати очікувану реакцію [56].

Перформативи вказують на виконання мовцем дії. Під час мовленнєвого акту адресант виконує дію, яку описує у мовленнєвому акті. Різниця між констативом і перформативом полягає у тому, що при констативному мовленнєвому акті комунікант просто стверджує факт або описує конкретну ситуацію, не приймаючи в ній безпосередньої участі. З цього випливає, що перформативні речення вживаються лише у теперішньому часі. Оскільки саме мовець виконує дію, то найчастіше дієслово вживається у першій особі однини або множини. Прагматичний аспект в таких МА виражається експліцитно через дієслово. Проте такі МА не вживаються у заперечній формі. В таких реченнях відсутні вставні або модальні слова, що вказують на непевність виконання дії. Особливістю перформативного МА є те, що під час здійснення МА змінюється стан адресата, встановлюються нові відносини між адресатом та адресантом або іншими учасниками комунікативної ситуації [55].

Директиви спонукають адресата до дії. Найпоширенішими різновидами директиву є реквестив та ін'юнктив. Зазвичай, директиви семантично виражаються за допомогою наказового способу дієслова. Успішною умовою реалізації ін'юнктива є неодмінне виконання наказу адресатом. Реквестив не передбачає, що адресат має обов'язково слідувати словам адресанта. Саме тому, реквестиви можуть бути виражені ввічливими питальними формами. Ще однією поширеною формою директива є інвітив, що являє собою пропонування або запрошення. Зазвичай він супроводжується вставним словом *please* [55].

Квеситиви – це питання, спрямовані на отримання нової інформації. Квеситив припускає відсутність певної інформації у адресанта та викликаний цим дискомфортом. Перлокутивна сила цього типу МА полягає у спонуканні до мовленнєвої дії [57, с. 14].

З точки зору перекладу, для максимально точного відтворення прагматичної функції МА, необхідно розуміти семантичні, граматичні та синтаксичні особливості МА. Оскільки саме ці критерії допомагають відрізнити типи МА та таким чином правильно сприймати та відтворювати інтенцію мовця [55].

Сам процес комунікативного акту відбувається у кілька етапів:

- реалізація повідомлення;
- відправлення повідомлення;
- доставка повідомлення;
- отримання повідомлення;
- опрацювання повідомлення [5, с. 106].

Власне комунікативному акту передують операції формування повідомлення (породження мовлення), а джерелом комунікативного акту є інтенція адресанта (відправника).

Дослідниця процесів міжособистісного спілкування В. Красних виокремлює чотири компоненти комунікативного акту: конституція, контекст, пресупозиція та мовлення (див. Додаток А).

Розглянемо більш детально зміст кожного з елементів структури мовленнєвого акту:

- конситуація (екстралінгвальний аспект) – об'єктивно наявна екстралінгвальна ситуація спілкування. Сюди входять умови спілкування і його учасники (хто, що, де, коли);

- контекст (семантичний аспект) – імпліцитно (приховано) або експліцитно (відверто) виражені смисли, що реально існують, є частиною ситуації, відображаються в дискурсі та є актуальні для цього комунікативного акту;

- пресупозиція (когнітивний аспект) — зона перетину індивідуальних когнітивних просторів комунікантів, у тому числі розуміння конситуації;

– мовлення (власне лінгвістичний аспект) — продукт безпосереднього творення [5, с. 106].

Окреслені складники мовленнєвого акту – це його основи, наріжні камені. Водночас конкретна, «жива», безпосередня інтеракція людей, спираючись на ці складники, виформовує свої власні внутрішні «сили», які в лінгвістиці отримали назву прагматичних аспектів комунікації [41, с. 127].

Речення як формальне представлення МА відображає комунікативну інтенцію мовця, реакцію слухача або ж і те, і інше. Речення є способом вираження міжособистісних відношень, тому поява конкретних МА зумовлена реакцією реципієнта. Здатність правильно сформулювати свою інтенцію залежить від того чи комунікант розуміє, які типи речень характерні для вираження того чи іншого повідомлення. Здійснення комунікативного наміру можна окреслити за допомогою умовної схеми (див. Додаток Б).

Виникнення та здійснення мовленнєвого акту – це циклічний процес, якому притаманна залежність та зумовленість. Головна проблема виникає на етапі трактування МА, оскільки типи речень та конструкції можуть відрізнитись від загальноприйнятих. Мовцю як і реципієнту необхідно враховувати особливості мовної компетенції співрозмовника [42, с. 9].

Спілкування – це взаємодія комунікантів з метою обміну інформацією; іншими словами це сукупність комунікативних актів. Комунікативний акт – процес отримання тексту в певному часовому проміжку в певному місці за певних обставин. У широкому розумінні комунікативний акт позначає обмін мовленнєвими повідомленнями, у вузькому розумінні – мовленнєва ситуація, в якій діяльність учасників спілкування обумовлена суспільно-культурними обставинами [13].

Вміння будувати речення, що є мовною компетенцією, є необхідною передумовою комунікативної компетенції. Комунікативною компетенцією позначається вміння правильно вживати речення у мовленнєвих актах. Комунікативна компетентність допомагає досягти запланованого функціонального ефекту. Неправильне трактування речення веде до дефективного сприйняття його семантичного наповнення. Розуміння співвідношення прагматичних і структурно-

семантичних особливостей речення дають змогу сприймати інтенцію мовця без відхилень [12, с.116].

Мовленнєвий акт необхідно розглядати беручи до уваги комунікативно-змістові зв'язки в реченнях. А речення, в свою чергу, можуть розглядатися як частини МА або цілісний МА. Прагматичний функціонал речення є одним з найважливіших параметрів речення. В рамках прагматичного підходу речення є складовою МА. Речення, сказане в контексті, є визначальним елементом інтенції мовця. Прагматичний аспект речення має ієрархічний характер, оскільки прагматичне значення входить в семантичну структуру речення. Проте не завжди форма вираження прагматичного значення буде співпадати з семантичним оформленням речення. Прагматичне значення може бути виражено як безпосередньо, так і в прихованій формі [66].

Комунікативний потенціал мови розкривається через МА, що полягає у вимовленні висловлювання з певною метою в ситуації безпосереднього спілкування зі слухачем. За загальним комунікативним змістом речення розподіляються на розповідні, питальні та спонукальні. Таким чином, виступаємо на підтримку твердження про те, що прагматика та семантика є взаємозалежними, хоча у семантики є своє тлумачення референтних зв'язків мовної ситуації. У будь-якому випадку для розгляду речення під кутом зору прагматики необхідні відомості про структуру та семантику речення [65, с. 123].

Комунікативний зміст речень відображає культуру мовного спілкування, навички ведення бесіди, відношення до співрозмовника, рівень розвитку інтерпретації комунікативних задумів.

Комунікативно-прагматичний аналіз дає уявлення про прагматичні фактори, які впливають на формування змістовних одиниць різних рівнів. До таких факторів належать пресупозиція, інтенція та контекст. Комунікативний аналіз різних типів речень (розповідних, питальних, спонукальних) має ґрунтуватись на виявленні значень, які синтаксично та семантично характеризують певний тип речення, а також роль та функцію певного типу речення в мовленнєвому акті. Зазвичай, тип структури визначається за первинним значенням, проте згідно з принципом прагматичної

інтерпретації, структура може виражати нехарактерні смисли у контекстуальній ситуації [64, с. 321].

Комунікативно-прагматична мета будь-якого спілкування торкається не лише створення й висловлення думки, а й впливу на погляди та дії адресата. Прагматику неможливо відокремити від комунікації тому, що змістовне мовлення апріорі формується з певним наміром. Спорідненість прагматики та мовленнєвої діяльності зумовлена тим, що дослідження мовних засобів, не посиляючись на такі фонові чинники, як інтенція мовця, рівень владіння мовою та культура мовного етикету, готовність адресанта засвоювати інформацію та ситуативність, вважається некомпетентним [27, с. 131].

Превалюючими прагматичними поняттями процесу комунікації виступають інтенціональність (з боку адресанта) та інтерпретація (з боку адресата). Володіння комунікативними тактиками з боку мовця значно відображається на засвоєнні інформації потенційним реципієнтом [17, с. 185]. Прийом адаптування до інтелектуального розвитку, мовного коду та мовленнєвих звичок реципієнта використовується задля досягнення найвищого ступеню переколивості. Індивідуальний стиль учасників комунікації також впливає на сугестивний потенціал комунікації [73, с. 86].

Прагматична інтерпретація констатує тип спілкування, в якому буде доречним використання висловлювання та визначення місця мовних форм (локація), що входять до структури [48, с. 113]. Прагматична інтерпретація розкриває зв'язки між прямим та імпліцитним значенням висловлювання. Правила прагматичної інтерпретації дозволяють встановити відповідність речення будь-якій конкретній структурній схемі, виявити пряме значення висловлювання, що є засадами осмислення висловлювань [64, с. 322].

Локація не вичерпує усіх сторін спілкування, бо в ньому можна виділити щонайменше три складових:

- 1) «Его» (бере на себе роль того, хто говорить або адресата);
- 2) партнер(и) «Его» (можуть бути як ті, хто говорить, так і ті, хто слухають);

3) «арбітр для Его» , або просто «арбітр» (невидима аудиторія, яка оцінює мовленнєві дії Его та його партнерів, бажаність або небажаність висловлювань з того чи іншого питання, і т.ін.) [64, с. 322].

Для правильного трактування висловлювання необхідно врахувати звички та стиль спілкування співрозмовника, інтерпретувати мовлення, відхиляючи нав'язані приписи, проаналізувати власний вираз з позицій партнера та передбачити його реакцію в ході спілкування.

В рамках комунікативного підходу можна стверджувати, що комунікативні типи речень не обмежуються конкретними інтенціями, вони можуть передавати безліч відтінків значення зважаючи на ціль та особливості спілкування. Іntenція мовця формулює спосіб трактування висловлювання та встановлює можливу відповідь [86].

Речення, як одиниця мовлення, може набувати різних відтінків відповідно до емоційного стану адресанта. Мовець шукає найбільш вигідну і зрозумілу мовну структуру для того, щоб задовольнити свій комунікативний намір. Саме відтінок та другорядне тлумачення мовної структури характеризує те, якою має бути відповідь адресата.

Проектуючи параметри прагматичного аналізу тексту на відповідний аналіз речення, необхідно враховувати наявність суб'єктів комунікації, тип комунікації, канал спілкування [4, с. 57].

При прагматичному аналізі речення важливо враховувати такі критерії:

1. Загальні природа речення (тип та структура);
2. Контекст та ситуативні обставини комунікації (час і місце спілкування, характер каналів спілкування, наявність перешкод, зворотню відповідь).
3. Своєрідність поведінки співрозмовників (визначення основних намірів та мети кожного учасника спілкування; схеми та способи реалізації комунікативного наміру; розкриття потенційного впливу співрозмовників; якість комунікації персонажів; компоненти норм спілкування кожного комуніканта; прагматичні складники форм ввічливості).

4. Прагматичні аспекти комунікації (прихований смисл повідомлень та його інтерпретація реципієнтом; пресупозиція; риторичність та модальність; культура мовлення).

5. Значення та обсяг невербальної складової (міміка, жести, інтонація, тон спілкування) [4, с. 58].

Одним з найважливіших аспектів визначення комунікативного наміру є комунікативна ситуація. Комунікативна ситуація охоплює будь-який мовний феномен та породжує МА. Обставини ситуації підштовхують учасників комунікації до мовних дій. В широкому значенні комунікативна ситуація – це сукупність зовнішніх факторів, що впливають на комунікацію, та внутрішніх настроїв осіб, що розмовляють. Комунікативна ситуація окреслює стадії інтеракції між комунікантами: налагодження контакту, пропозиція теми, зав'язання діалогу та підтримання теми, закінчення розмови. Серед складових комунікативної ситуації – час і місце спілкування, учасники комунікації (адресант і адресат) та їх комунікативні наміри. Адресант є відправником повідомлення, а адресат є отримувачем. Н. Вахтель поділяє адресатів на такі типи: 1) конкретний, реальний; 2) гіпотетичний; 3) одиничний; 4) масовий [10, с. 5].

Адресант враховує особливості комунікативної ситуації при виборі мовних структур, таким чином здійснюючи свій намір. Мовні структури можуть бути підібрані свідомо або підсвідомо, мати експліцитний або імпліцитний характер. Для розшифровки імпліцитного змісту висловлювань адресату необхідно володіти комунікативною компетенцією.

Комунікативна компетенція – це набір особистих якостей і вмінь, лінгвістичних та фонових знань, що необхідні для здійснення комунікації між учасниками спілкування. Н. Вахтель виділяє п'ять рівнів комунікативної компетенції:

1) психофізіологічні особливості, що залежать від загального психотипу особистості;

2) соціальний статус і характеристика особистості: стать, вік, походження, професія, належність до тієї чи іншої соціальної групи, роль у суспільстві, що прямо впливає на характер мовної поведінки;

3) культура мовлення, екстралінгвістичні знання особистості, її моральні цінності (необхідно враховувати те, що суттєві відмінності в перерахованих вище пунктах можуть спровокувати комунікативні невдачі);

4) мовна компетенція особистості, яка полягає в умінні виражати думку різними мовними структурами, розрізняти омоніми і володіти синонімічними рядами, вміти використовувати ті мовні засоби, які найбільш підходять для досягнення ілюктивної мети;

5) комунікативні знання, вміння та навички, які полягають в тому, щоб вміти складати дієву комунікативну стратегію, користуватися різними тактичними прийомами комунікації, володіти комунікативними нормами, вміти встановлювати і підтримувати контакт зі співрозмовниками [10, с. 6-7].

Комунікація здійснюється різними засобами, найголовнішими серед яких є мовні. З їх допомогою комуніканти впливають один на одного, а тому такі аспекти спілкування називають прагматичними. Прагматичні аспекти спілкування – це аспекти, пов'язані з впливом суб'єктів один на одного за допомогою мовних засобів (коду). Прагматичні аспекти спілкування залежать від учасників спілкування і стосунків, які між ними склалися.

1.2. Контекст як основа для розпізнавання прагматичних функцій та інтерпретації різних типів речень

1.2.1. Врахування візуального контексту при перекладі тексту

Кіномистецтво дає більше можливостей дослідити прагматичні функції речень, оскільки матеріалом для дослідження виступають репліки героїв фільму чи серіалу, сказані з конкретним наміром. У художній літературі репліки персонажів, як правило, переплітаються з розповіддю автора. На відміну від художньої літератури, втілений у реальність сценарій передбачає сукупність діалогів.

Кінорепліки дають нам змогу розглянути прагматичний зміст висловлювання беручи до уваги емоційний стан героїв, їх переживання, різні типи соціальної поведінки, характери та темпераменти. Висловлювання героїв є найбільш цікавим матеріалом для дослідження, оскільки саме в них можна виявити різноманіття типів

мовленнєвих актів та їх прагматичних функцій. Відсутність притаманних художній літературі речень з описом ситуації чи події дають нам змогу сконцентруватися на нетривіальних діалогічних висловлюваннях. Саме через діалог проходить вираження інтенції адресанта та отримання інформації реципієнтом. Процес комунікації у формі діалога є ідеальним зразком обміну МА.

Досліджуючи кінопереклад необхідно звернутись до поняття «аудіовізуальний переклад». Особливість цього виду перекладу полягає в тому, що смисл передається слуховим та зоровим шляхом. Текст оригіналу при цьому транслюється за допомогою аудіозасобів (напр. радіоефір) або аудіовізуальних засобів (напр. телебачення). В даному випадку ми розглядаємо мультимедійний тип перекладу, оскільки переклад телесеріалу відбувався в записі. Переклад кінокартин є нетиповим видом перекладу. Кінотекст належить до аудіовізуального типу. Відповідно до слів Н. Шубенко аудіовізуальний образ характеризується співвідношенням його компонентів – відеоряду, музики, шумових та спецефектів, вербального ряду” [78, с. 146]. Отримання цілісного образу для перекладу можливе лише за наявності обох головних складових кінотексту – аудіальної та візуальної основи. Основними постулатами аудіовізуального перекладу є одночасна участь слухового та зорового каналу у процесі отримання інформації, підлаштування цільового перекладу під візуальний ряд, дотримання правил ліпсингу, багатоетапність редакційної політики, збереження прагматичних смислів, зважаючи на візуальний контекст [59, с. 137].

Переклад кінотексту відбувається через дублювання, закаровий переклад, а у нашому випадку видом перекладу є субтитрування. В результаті своєї діяльності перекладач надає змістовно-цілісний текст, в основі якого полягає зв'язок між вербальною (слова, вирази), невербальною (кінесичні засоби спілкування) та прагматичною інформацією (передача наміру) [84, с. 45].

Продуктом перекладу кінотексту є відтворення вербальної частини, проте процес перекладу неможливий без візуальної частини. Саме візуальна частина допомагає перекладачу знайти правильні перекладацькі рішення, щоб комунікативна та прагматична спрямованість МА була максимально подібною до оригіналу, а

невідповідності між зображенням та звуковим супроводом були мінімальні [19, с. 179].

Кінотекст є вираженням вербальних та невербальних символів за допомогою кіномистецьких кодів. Кінотекст призначений для візуального відтворення на пристосованому для цього пристрої. В. Конкульовський вважає, що кінотекст фокусується на мові та розглядає елементи мовлення: інтонацію, паузи тощо як другорядні” [37, с. 264]. Кінодискурс є поняттям ширшим ніж кінотекст та включає інтерпретацію фільму аудиторією. А. Зарецька зазначає, що основними властивостями кінодискурсу є аудіовізуальність, інтертекстуальність, креолізованість, цілісність, здатність до поділу, модальність, інформативність, перспекція та ретроспекція та прагматична орієнтованість [24, с. 8]. Через призму кінодискурсу можна дослідити чинники впливу контексту та ефект кінопродукту на цільову аудиторію.

З точки зору прагматики нас цікавить поняття кінодискурсу, оскільки воно включає в себе інтерпретацію кіно глядачем. Кінодискурс охоплює аспекти культури та ідеологічну орієнтованість середовища, в якому проходить процес спілкування. Кінотекст розглядає лише аспекти комунікативної ситуації [18, с. 53]. Таким чином, кінодискурс складається з кінотекстів, об'єднаних спільною характеристикою. З цього випливає, що кінодискурс може бути класифікований за різними критеріями поділу, наприклад за жанром, за стилем. Параметри кінодискурсу виступають як прагматичні чинники у рамках вивчення засобів вираження МА у кінотексті [23].

Кінофільми та серіали надають нам можливість засвоїти сюжет за допомогою аудіовізуальних засобів. Емоції, виражені жестами та мімікою, інтонацією допомагають перекладачеві краще зорієнтуватися у визначенні типу МА. При перекладі американського серіалу особливо важливо звертати увагу на невербальні засоби комунікації.

Відмінності між культурами країн також впливають на зміну прагматичного потенціалу речення. Оскільки США належить до країн низькоконтекстної культури, американці звикли виражати свої думки безпосередньо за допомогою мовлення.

Українці, що належать до націй з висококонтекстною культурою, часто виражають думки імпліцитно послуговуючись мовою тіла [13, с. 198].

Ця відмінність особливим чином відображається при кіноперекладі. В українському перекладі прослідковуються вилучення та об'єднання речень, що свідчить про злиття декількох думок в одну. Наприклад, є кілька варіантів перекладу фрази Gimme the vase, please. Зважаючи на візуальний контекст, погляд кинутий в сторону предмета чи вказування рукою на предмет, немає необхідності називати предмет. Тому найімовірніше перекладач обере варіант Подай, будь ласка. Також при кіноперекладі перекладачі часто не відтворюють вигуки. Прикладом може слугувати речення Jack, hey, що у перекладі буде звучати Джек [13, с. 198].

1.2.2. Ситуативний контекст та його компоненти

Однією із складових частин мовленнєвого акту є контекст, який пов'язаний напряду з семантичними особливостями мовленнєвого акту. Контекстний аспект реалізації комунікативного висловлювання передбачає, що встановлення характеру комунікативної інтенції висловлювання, його ілюквативної сили, оцінка прагматичного ефекту мовленнєвого акту можливі лише у широкому контексті з урахуванням його взаємозв'язків з іншими реченнями.

Безумовно, одне й те ж речення, висловлене у різних контекстах, може мати різне значення, а тому контекст є надзвичайно важливим елементом моделі мовленнєвого акту. За словами І. П. Сусова, сама пропозиція речення змінюється зі зміною контексту, оскільки до складу пропозиції входить елемент референції, дейксиса і т. п. [72, с. 487], а саме – мовця, слухача, висловлювання, референт висловлювання, час, місце, мотив або причина висловлювання, умова висловлювання, його мета або завдання, спосіб або модус висловлювання [70, с. 34]. Розглядаючи контекст та його поняття, маркери, вчені-лінгвісти створили декілька підходів до цього питання. Так, В. Я. Миркін виділяє вербальний, ситуативний, фізичний, психологічний та інші типи контекстів [49, с. 97].

Маркерами ситуативного контексту є ситуація комунікації, психологічного контексту – психологічний стан мовців, а маркерами вербального (а також невербального) контекстів є мовні засоби вираження мовленнєвого акту, а також

невербальна поведінка адресанта та адресата, яка допомагає зрозуміти інші типи контекстів.

Поняття контексту ситуації, запропоноване Б. Малиновським, а потім розвинуте Дж. Ферсом, розширило рамки контексту, включивши у нього не тільки явища з області лінгвістики, а й соціальні процеси. Плідним є і висновок Г. В. Колшанського про діалектичний характер контексту як властивості системи мови і, одночасно, як форми її існування [32, с. 17].

Американський дослідник Д. Хаймс розуміє контекст з огляду на провідну його роль у формуванні змісту висловлення – не просто суми значень його компонентів, але того реального сенсу, яке набуває вислів через співвіднесеність з контекстом, у якому він вимовлений [97, с. 269-293].

Мовні засоби, за допомогою яких співрозмовники намагаються вплинути один на одного, є прагматичними аспектами комунікації. Особистості діють один на одного через мовний код. Прагматичні аспекти формуються під впливом комунікантів та взаємовідносин між ними. В процесі комунікації адресант - це головний суб'єкт дії, що розпочинає процес спілкування, підтримує та закінчує його, обирає тему та зразок інтеракції з адресатом, виражає головну думку, задає тон спілкування. Адресант розпочинає процес спілкування маючи чіткий чи прихований намір. Відштовхуючись від наміру (відкритого чи прихованого), адресант підбирає мовленнєву схему та притримується певного напрямку поведінки. Слідуючи прихованому комунікативному наміру адресант використовує непряме тлумачення, натяки, недомовки, символи, образне мовлення; при прямому вираженні наміру адресант схильний чітко формулювати думку, використовувати прості конструкції та речення. Оскільки адресант є ініціатором комунікації, то він обирає отримувача інформації (цільову аудиторію); оцінює спільний досвід з адресатом, його обізнаність у предметі розмови, його погляди, інтереси, гендерну належність, соціальний статус, психологічний стан, вікові особливості, рівень сприйняття повідомлень. Вибір мовленнєвих конструкцій адресанта залежить від його ставлення до сказаного (сенс повідомлення, правильність чи хибність, істотність чи неістотність, наголошення чи виділення сказаного, явна чи прихована емоційність, емпатія) [5].

Адресат – це особа, що отримує інформацію, вимовлену адресантом у процесі комунікації. Адресат сприймає інформацію, розшифровує (розпізнає) її, інтерпретує, зважаючи на контекстні обставини. При цьому адресат є невід’ємним елементом комунікації від якого залежить реалізація комунікації. Адресат може бути готовим до сприйняття інформації, в такому випадку когнітивна функція може не спрацювати та інтерпретація буде невдалою. Успішна реалізація інтенції мовця залежить від правильного тлумачення повідомлення та досягнення очікуваного впливу на адресата (реалізація перлокутивного аспекту МА). Реакція адресата може бути очікуваною, проте не може бути стовідсотково передбаченою [5].

Взаємовідносини між комунікантами є важливим аспектом комунікативної ситуації та напряду впливають на успішність комунікативного акту. Н.Д. Арутюнова виокремила аспекти комунікативних стосунків: форми мовленнєвого спілкування (інформативний діалог, дружня бесіда, сварка тощо); соціально-етикетна культура мовлення (форми звертання, форми ввічливості, стиль спілкування свідчать про глибину особистісних стосунків учасників спілкування); участь комунікантів у певних мовленнєвих актах (наприклад, прохання і наказ свідчать про різні соціальні ролі учасників) [95, с. 109].

Комунікативна ситуація (час, місце, умови) значно впливають на інтерпретацію повідомлень учасниками спілкування. У кожній окремій ситуації буде використовуватись різний стиль спілкування (офіційний, неофіційний). Отже, для раціональної оцінки акту мовлення необхідно враховувати всі компоненти комунікативного акту [95, с. 109-110].

Окрім того, контекст МА визначається характером досліджуваного матеріалу – зокрема, типом дискурсу. Якщо це письмовий тип дискурсу (як от у даному дослідженні це кінодискурс), то у них присутні змістові компоненти усної мови (інтонація, ритм мовлення і т. п.). Контекст також виступає носієм інформації про екстралінгвістичні фактори мови (лінгвокультурну спільність конкретного віддаленого періоду, етичні норми комунікації та ін.).

Тож, на сьогодні у лінгвістиці є усталеним розуміння контексту як вагомою змістовісною функцією [85; 90; 91]. На думку М. П. Кочергана, за своїми

синтагматичними характеристиками контекст може бути контактним і дистантним [39, с. 12].

Важливо також пам'ятати, що у базовій моделі мовленнєвого акту аспект контексту найчастіше виражений імпліцитно (часові, фізичні, соціальні параметри комунікативної ситуації і т. п.). Експліцитно ж ці дані представлені у варіантах моделей мовленнєвого акту [77].

Окрім контексту, умови та способи реалізації мовленнєвого акту включають у себе також і ситуативний аспект [76, с. 26]. Залежно від лінгвістичного підходу до трактування фактору ситуації, він може по-різному визначатися та класифікуватися. Наприклад, у стилістиці виділяються ситуації офіційно-урочистого і невимушено-побутового спілкування і т. п.

Натомість, цілям дослідження прагматичних характеристик висловлювання найбільше відповідає визначення мовленнєвої ситуації як референта висловлювання: ситуація – це сукупність елементів, присутніх у свідомості мовця в об'єктивній дійсності, у момент «промовляння», які обумовлюють у певній мірі відбір мовних елементів при формуванні самого висловлювання [16, с. 358]. Від ситуації мовлення значною мірою залежить як мовне оформлення мовленнєвого, так і його мотиваційна, інтенціональна база.

Відповідно, модель мовленнєвого акту може також залежати від самої ситуації спілкування, рівня її офіційності / неофіційності, необхідності дотримання етикетних норм спілкування чи можливості нехтування ними. Загалом же, ситуаційний контекст висловлювання належить до позамовних чинників, що впливають на відбір мовних одиниць у процесі комунікації [45, с. 48].

На думку Р. Т. Шулика, саме контекст виступає основою для розпізнавання прагматичних функцій та інтерпретації різних типів речень. Вчений вказує, що речення завжди аналізують відірвано від контексту, тому межею його аналізу є семантика. Натомість, комунікативне висловлення завжди розглядають у контексті, тому повноцінний його аналіз неможливий без визначення прагматичного значення [79, с. 7].

За складом знака синтаксичної структури у контексті знаків одиниць того ж текстового структурного рівня можна точно встановити, з якою метою ця структура використана, визначити її прагматичне значення – внесок у реалізацію комунікативної настанови цілого тексту.

Розгляд комунікативно-прагматичних характеристик синтаксичних конструкцій передбачає використання комплексного підходу. До завдань комплексного підходу включається, у тому числі, вивчення мети комунікації, що розуміється як актуалізація різноманітних видів вербально-невербальної взаємодії між адресантом та адресатом мовлення, між продуцентом і реципієнтом висловлювання, між тим, хто говорить / пише і тим, хто слухає / читає [98].

Звідси випливає інтерес до виявлення відносин, встановлення видів мовних дій, опису умов успішної комунікативної взаємодії, що визначається, у тому числі, комунікативною компетенцією, пам'яттю і наявністю в учасників загального фонду знань. При комплексному підході виявлення механізмів побудови та інтерпретації висловлювань проводиться не тільки в рамках текстового матеріалу, але й при зверненні до різних аспектів взаємодії висловлювання з позамовним або комунікативно-прагматичним контекстом. Подібний підхід, який спирається на комунікативно-прагматичний контекст досліджуваних синтаксичних одиниць, сприяє не тільки системному опису змістовних і функціональних характеристик досліджуваних явищ, але й розвитку теорії мови в цілому [98].

Якщо детальніше розглянути питальне речення, то його первинною функцією є запит інформації. Іллокутивна сила питального речення полягає в отриманні відповіді, задоволенні інтересу, набутті знань. Перлокутивною складовою питального речення є спонукання співрозмовника до повідомлення інформації, стимулювання розгортання подій, активізація мовленнєвої діяльності [15].

Щодо вторинних функцій інтерогативів, то їх слід розглядати на фоні комунікативної та соціальної взаємодії мовців, з урахуванням їх рольових стосунків та особистісних характеристик [46, с. 159].

Речення як одиниця мови актуалізується у мовленні. Розгляд синтаксичних конструкцій, які входять до складу актуалізованих пропозицій (висловлювань) у

світлі теорії актуального членування речення показує, що в конструкціях з герундієм, інфінітивом і дієприкметником у ролі організуючого початку може виступати як тема, так і рема висловлювання. Як організуюче начало абсолютної конструкції, що визначає її смисловий розвиток, виступає тема. Через неї здійснюється зв'язок абсолютної конструкції з контекстом висловлювання, і саме вона визначає ступінь контекстуальної залежності даної абсолютної конструкції з висловлюванням в цілому, і від теми основного складу речення зокрема [79, с. 7].

Таким чином, контекст виступає основою для розпізнавання прагматичних функцій та інтерпретації різних типів речень та є важливим засобом для використання його при перекладі англomовних текстів. Важливу роль контекст відіграє й у кінотексті, адже, як правило, тільки за умови знання контексту (комунікативної ситуації, сюжету твору, характерів героїв та їхньої мотивації), можна у повній мірі зрозуміти мовленнєвий акт, виражений у тій чи іншій кінорепліці.

1.3. Формування засад перекладу висловлювань під впливом прагматичного вектору комунікації

Однією із основних задач перекладача є передача прагматичного потенціалу оригінального тексту. При цьому перекладачеві слід враховувати культурні особливості мов перекладу, які безпосередньо впливають на адекватну передачу почуттів та емоцій героїв. Мовленнєві акти героїв не завжди виражені у перекладі тим же типом, що й в оригінальному тексті. Наприклад, директиви можуть перекладатись константивами. Головна мета перекладача – досягти за допомогою виразу того ж комунікативно-прагматичного ефекту, що й у оригінальному творі. Успішна реалізація МА має на увазі що адресант отримує у відповідь саме те змістове оформлення та емоцію, на яку був спрямований МА адресанта [51, с. 686].

За умови збереження іллокутивної та перлокутивної сили висловлювання, типи мовленнєвих актів використані в оригіналі можливо замінювати іншими типами. Причиною цього є відсутність чітких критеріїв поділу МА. Кілька характеристик різних типів МА можуть бути притаманні одному і тому ж висловлюванню. У такому разі варто говорити подвійну природу МА. Головним типом МА виступає, той який

точно передає інтенцію мовця. Проте мовець, це єдина особа, яка може роз'яснити, що саме він чи вона хотіли донести. Перекладачеві у такому випадку допомагає контекст. Найбільш точно тип МА допоможуть визначити попередні фрази адресанта. Логічні зв'язки між висловлюваннями наведуть на вірне сприйняття слів.

Інший метод розпізнати тип МА – звернути увагу на реакцію адресата: МА у відповідь, фізичну дію чи їх відсутність. Це нам допоможе визначити перлокутивний аспект, а саме яким чином реципієнт інформації зрозумів співбесідника. Наприклад: у відповідь на вираз *It's too heavy for me* може прозвучати кілька варіантів – *I will help you / You are not strong enough*. Беручи до уваги перший, можна стверджувати, що вираз *It's too heavy for me* є реквестивом, оскільки була здійснена умова успішності цього виразу – задоволення потреби адресанта, допомога зі сторони співрозмовника. Другий варіант відповіді вказує на те, що початковий вираз це констатив. Перлокутивною умовою успішності констатива, є умова, за якої адресат погоджується з твердженням адресанта. У даному випадку другий комунікант підтвердив слова першого, вживши твердження, яке не суперечить попередньому [13, с. 199].

Зважаючи на двоїстий характер цього мовного феномену, перекладач вирішує чи потрібно змінювати тип МА, при чому його вибір може бути як свідомим, так і несвідомим. Відтак, ми виокремлюємо такі причини, за яких перекладач вдається до зміни прагматичної функції мовленнєвого акту:

- варіантність трактування МА;
 - необхідність підкреслити ієрархічну природу відносин адресанта та адресата;
 - підвищення/зниження емотивного та експресивного навантаження виразу;
 - компенсування прагматичної сили попереднього МА;
 - відсутність подібних мовленнєвих конструкцій у мові перекладу
- [13, с. 199].

Науковці не дійшли спільної думки щодо одиниці кіноперекладу. Діалогічне мовлення вважається основою кінопродуктів, а діалог в свою чергу ділиться на

репліки. Проте з точки зору комунікативно-прагматичного підходу, репліки все ж варто поділяти на менші структурні елементи, а саме мовленнєві акти. В цьому питанні ми дотримуємось солідарності з В. Конкульовським, який вважає, що МА – це мікроситауація, яка має свій початок і своє логічне завершення [38, с. 265].

Перекладачі фільмів стикаються зі складними проблемами. Вони не мають змоги залишити без уваги неперекладний відрізок кінотексту, оскільки неологізми, гра слів, каламбур, приховане значення і т. д. синхронізуються з невербальними компонентами на екрані. Серед прагматичних аспектів, через які у перекладача виникають труднощі при перекладі кінотексту, приховане або подвійне значення, протиріччя візуального та вербального компоненту. При кіноперекладі необхідно першочергово звернути увагу на відтворення прагматичного аспекту, потім на підпорядкування перекладу кінокадром і єдність візуального та слухового сприйняття глядачем.

Вміння, якими повинен володіти спеціаліст у сфері кіноперекладу: здатність розпізнавати і правильно трактувати висловлювання героїв; володіння теорією мовленнєвих актів; культорологічна орієнтованість; розуміння процесу редактури кіноперекладу та субтитрування; знання основ ліпсінгу.

Як показує аналіз комунікативно-прагматичних особливостей висловлювань (мовленнєвих актів), будь-яке висловлювання виконує комунікативну функцію, повідомляючи одержувачу якусь інформацію і змінюючи тим самим його інформаційний простір. Це призводить до реакції з боку одержувача, яка є результатом регуляції його поведінки мовцем. Реакція на сприйняте висловлювання може бути швидкою і явною або ж повільною і непомітною, у залежності від того, який вид інформації має найбільшу комунікативну значимість [6].

Таким чином, задаючи висловлюванню певну функцію і визначаючи тим самим комунікативну значущість кожного з видів інформації, що передається, мовець фактично вибирає спосіб регулювання поведінки співрозмовника. Управління діяльністю одержувача за допомогою передачі йому інформації відображено у понятті комунікативного завдання, під яким Л. К. Латишев пропонує розуміти мету комунікації, втілену в тексті певною структурою певного змісту [44, с. 83].

Бажаючи певним чином впливати на одержувача (мета комунікації / комунікативна мета), відправник повідомлення передає йому за допомогою певної послідовності мовних знаків (структура) певну інформацію (зміст). Якщо відправник повідомлення вихідною мовою прагне вплинути на одержувача за допомогою передачі йому якоїсь інформації, то перекладач у висловлюванні мовою перекладу повинен прагнути зберегти цей вплив. Вплив, який висловлювання за задумом відправника повинно здійснити на одержувача, тобто регулятивний вплив, є одним з аспектів поняття перекладацького інваріанта [44].

Мета перекладацької діяльності, таким чином, полягає у збереженні цього впливу при перекладі. Якщо відправник досягає своєї мети завдяки тому, що повідомляє одержувачу певну інформацію, яка становить зміст висловлювання, то абсолютно правильним буде думати, що і у випадку з висловлюванням мовою перекладу саме передача інформації (змісту) є засобом досягнення мети перекладацької діяльності. Відповідно, інформація, що складає зміст висловлювання, є, з одного боку, засобом регулятивного впливу (для відправника), а з іншого боку – засобом збереження інваріанта перекладу (для перекладача) [44].

Однак, відтворюючи вплив оригіналу і зберігаючи тим самим інваріант, перекладач повинен прагнути до того, щоб висловлювання вихідною мовою та мовою перекладу не тільки збігалися за своїм прагматичним потенціалом, а й були максимально близькі одне до одного за змістом. У зв'язку з цим Г. М. Стрелковський вважає за можливе розуміти інваріант перекладу ще й як незмінний смисловий зміст вихідного тексту, який підлягає перекладу, і його транслята, який переходить від оригіналу до трансляту в процесі перекладу [71, с. 19]. Відносно цього визначення слід зазначити, що Г. М. Стрелковський розрізняє процес перекладацької діяльності та продукт перекладацької діяльності (письмовий або усний текст, отриманий у її результаті), називаючи їх перекладом і транслятом відповідно [71, с. 17].

Таким чином, при формулюванні остаточного визначення поняття «перекладацький інваріант» слід враховувати дві вимоги: з одного боку, вимога про збереження регулятивного впливу оригіналу, а з іншого – вимога близькості змісту текстів вихідної мови та мови перекладу, оскільки саме у цій останній вимозі

проявляється одна з особливостей перекладацької діяльності, яка полягає в тому, що між вихідним текстом (оригіналом) і текстом перекладу передбачається максимальна смислова близькість (еквівалентність) [33, с. 7].

Тому перекладач, прагнучи зберегти регулятивний вплив, завжди стоїть перед вибором: які елементи оригіналу повинні обов'язково для цього бути присутніми у висловлюванні мовою перекладу, а які можна (а в певних випадках навіть потрібно) опустити. Ґрунтуючись на таких міркуваннях, пропонуємо розуміти під перекладацьким інваріантом такий елемент змісту оригіналу, збереження якого при перекладі є мінімальною умовою для здійснення на одержувача висловлювання мовою перекладу того регулятивного впливу, до якого прагне відправник висловлювання іноземною мовою.

Якщо виходити з того, що комунікативна мета будь-якого висловлювання полягає у регулюванні діяльності одержувача, а передача інформації – це спосіб такого регулювання, то можна зробити наступний висновок: висловлювання, яким для досягнення певної мети комунікації задані різні функції, можуть здійснювати на одержувача однаковий комунікативний ефект.

Так, наприклад, відповідями на питання «Де я можу взяти цю книгу?» можуть бути, щонайменше, два висловлювання: «Ця книга стоїть на другій полиці зліва» і «Візьміть цю книгу на другій полиці зліва». Перше висловлювання має комунікативну функцію, а друге – регулятивну. Однак обидва ці висловлювання спонукають одержувача до однієї й тієї ж дії, а отже повинні викликати у нього однакову реакцію. Це означає, що обидва речення мають однаковий регулятивний вплив.

Регулятивний вплив висловлювання є перекладацьким інваріантом. Той факт, що висловлювання з різними функціями можуть мати однаковий регулятивний вплив, вказує на те, що інваріант перекладу може бути збережений навіть при зміні функції висловлювання. Саме в цьому полягає функціональний аспект прагматики перекладу.

Окрім того, очевидно, що різномовні одержувачі одного і того ж висловлювання мають, як правило, різний інформаційний запас (фонові знання). У зв'язку з цим у перекладача виникає необхідність у проведенні так званої

прагматичної адаптації, яка полягає у перетворенні вихідного тексту з урахуванням інформаційного запасу одержувача.

Торкаючись питання прагматичної адаптації, Є. В. Бреус зазначає, що у процесі перекладу відбувається зіставлення різних культур. Як правило, тексти, адресовані носію вихідної мови, розраховані тільки на його сприйняття. У процесі перекладу текст переадресовується іншомовному одержувачу, що користується іншим обсягом фонових знань. При цьому відбувається прагматична адаптація вихідного тексту, тобто внесення певних поправок на соціально-культурні, психологічні та інші відмінності між одержувачем оригінального тексту і тексту перекладу [7, с. 106].

У науковій та методичній літературі адаптація як перекладацька трансформація згадується, як правило, у контексті перекладу безеквівалентних реалій та інших складних для перекладу елементів тексту перекладу.

У вітчизняному та зарубіжному перекладознавстві й до цього дня не вистачає системного теоретичного обґрунтування адаптації як одного з базових понять перекладознавства. Адаптація являє собою перекладацьку трансформацію, яка використовується для досягнення рівності комунікативного ефекту в тексті оригіналу та тексту перекладу [1, с. 196] і полягає у заміні невідомого відомим, незвичного – звичним [80, с. 129].

Перекладач адаптує певні явища оригіналу, орієнтуючись на відповідність тексту перекладу вихідному тексту, а також на адекватне сприйняття результату читачами. Рецептори перекладеного тексту, у силу своєї приналежності іншій культурі або віднесеності до іншої епохи, не здатні зрозуміти ті чи інші явища без їх попередньої адаптації, тому при перекладі текстів слід передавати зміст поняття, фрази або цілої ситуації відповідно до вимог культури рецептора. Для досягнення необхідного комунікативного ефекту при перекладі необхідності приймати до уваги особливості системи цінностей, світогляду, менталітету представників культури мови перекладу [34, с. 32].

На сьогоднішній день виділяють прагматичну, стилістичну, лінгвокультурну адаптацію. Згідно з визначенням В. Н. Комісарова, прагматична адаптація – це система дій перекладача, спрямованих на пристосування тексту мови перекладу з

використанням засобів вихідної мови до його сприйняття носієм іншої культури [35, с. 223].

Сучасні дослідники адаптивних стратегій перекладу вказують, що адаптація – це тип перекладу з домінантною прагматичною настановою і орієнтацією на стереотипи очікування носіїв мови-реципієнта і його культури [83, с. 79]. Відмінність перекладу-адаптації від перекладу-репродукції, а також від вільного відтворення текстів за мотивами або інших різновидів інтертекстів полягає у тому, що переклад-адаптація передбачає зіставлення і перевірку тексту оригіналу в умовах домінантної орієнтації на мовні та культурні пріоритети реципієнта. Адаптація переважно вбачається дослідниками як вид мовного посередництва, що є остаточною формою перетворень, допустимих у перекладі [58, с. 41].

Канадські лінгвісти і перекладознавці Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне вважають, що адаптація застосовується у випадках, коли оригінальна ситуація не існує в мові перекладу і повинна бути передана за допомогою іншої ситуації, яку перекладач вважає еквівалентною [29, с. 266].

Прагматична адаптація покликана забезпечити адекватне розуміння повідомлення рецепторами перекладу. Орієнтуючись на «усередненого» рецептора, перекладач повинен усвідомлювати, що цілком зрозуміле читачам оригіналу повідомлення може бути незрозумілим читачам перекладу через відсутність у них необхідних фонових знань. У цьому випадку перекладач вводить в текст перекладу додаткову інформацію або ремарки, таким чином заповнюючи когнітивні лакуни і допомагаючи рецептору зрозуміти текст оригіналу.

О. О. Селіванова виділяє окремим типом перекладацьких трансформацій формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом, які змінюють форму та зміст одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача [60, с. 467].

Науковець В. Карабан виділяє такі види співвідношень між МА одного типу в різних мовах [25, с. 361]:

1) мовленнєвий акт одного виду в мові-джерелі відповідає мовленнєвому акту того ж виду в цільовій мові;

2) мовленнєвий акт певного виду в мові-джерелі відповідає мовленнєвому акту іншого виду в цільовій мові;

3) прямий мовленнєвий акт відповідає непрямому мовленнєвому акту чи навпаки (див. Додаток В).

Згідно цих співвідношень науковець розрізняє такі прагматичні трансформації МА, що застосовуються перекладачем:

1. Заміна непрямого мовленнєвого акту іншим непрямым актом з дещо іншою ілокутивною силою;

2. Заміна непрямого мовленнєвого акту прямим із тією ж ілокутивною силою;

3. Заміна прямого мовленнєвого акту непрямым з тією ж ілокутивною силою;

4. Заміна непрямого мовленнєвого акту прямим з іншою ілокутивною силою;

5. Заміна прямого мовленнєвого акту непрямым з іншою ілокутивною силою.

6. Заміна прямого мовленнєвого акту прямим з тією ж ілокутивною силою

[25, с. 361].

Отже, при перекладі необхідно звертати увагу на прагматичні функції висловлювань задля коректного відтворення змісту тексту. Кожному типу МА притаманний набір ознак, що допомагає їх розрізнити. При цьому існують МА, які включають характеристики кількох типів. Правильний вибір МА базується на дослідженні контексту та визначенні успішної умови реалізації МА. Доцільність заміни прагматичної функції МА визначається перекладачем, враховуючи двовекторність МА, емоційне навантаження речення та особливості контексту. (моя стаття)

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕКСТУ

2.1. Етапи дослідження проблеми

Вивчаючи особливості відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу кінотексту, звернемося до питання методології перекладу та перекладацького аналізу.

Основне завдання перекладача аудіовізуального перекладу – донести до глядача художньо-естетичні достоїнства оригіналу. Також перекладач повинен створити повноцінний художній текст мовою перекладу. Щоб досягти цієї головної мети перекладач користується свободою у виборі засобів, іноді жертвуючи при цьому окремими деталями тексту, який перекладається [34].

Прагматичний потенціал субтитрів, як і будь-якого тексту, є результатом вибору змісту повідомлення, способу його мовного вираження і способу передачі. Залежно від комунікативного завдання, творець тексту (автор сценарію, автор «скрипта») вибирає для передачі інформації мовні одиниці, які мають необхідне предметно-логічне та конотативне значення. Автор використовує мовні одиниці так, щоб встановити між ними необхідні смислові зв'язки. У результаті створений текст отримує певний прагматичний потенціал, можливість комунікативного впливу на глядача.

Прагматичний потенціал будь-якого тексту вважається об'єктивним, так як визначається змістом і формою повідомлення та існує як би незалежно від творця тексту, у тій мірі, у якій прагматика тексту залежить від переданої інформації і способу її передачі, вона являє собою об'єктивну сутність, доступну для сприйняття і аналізу [76].

Прагматичне ставлення глядача до тексту субтитрів залежить не тільки від прагматики, а й від багатьох факторів особистості глядача, таких як його фоніві знання, його моральний та фізичний стан і т. д.

Переклад кінотексту відбувається у декілька етапів. Перекладач фільму на першому етапі перекладу – сприйнятті інформації – сам стає глядачем. При цьому перекладач повинен володіти тими ж фоновими знаннями, якими, імовірно, володіють носії мови, щоб зрозуміти як можна більше інформації з тексту оригіналу. У процесі ознайомлення з фільмом у перекладача може з'явитися особисте ставлення, як і у будь-якого іншого глядача. Однак, перекладач не повинен дозволити своїй думці відбитися на перекладі. Таким чином, перекладач повинен залишатися прагматично нейтральним.

Після ознайомлення з сюжетом фільму, перекладач повинен забезпечити розуміння вихідного повідомлення, ідеї автора. Необхідно при цьому пам'ятати, що глядач належить до іншого мовного середовища, він володіє іншими фоновими знаннями та іншим світоглядом.

Одним із прийомів роботи з текстом у процесі його перекладу є передперекладацький аналіз, який дозволяє виявляти найбільш значущі моменти у комунікативній та предметній ситуації вихідного тексту, а також істотні характеристики вихідного тексту в цілому і кожного висловлювання, зокрема.

Перед здійсненням перекладу кінотексту необхідно переконатися, що була правильно зрозуміла думка, виражена автором у цьому кінотексті, а також, що був вірно інтерпретований намір автора, який зумовив структуру і лексичне наповнення кінотексту. Це означає, що на етапі передперекладацького аналізу необхідно здійснити аналіз комунікативного наміру автора кінотексту [8, с. 20].

Найбільш точною моделлю передперекладацького аналізу є модель, створена К. Норд [87]. Вона являє собою анкету, яка складається з двох груп питань. Перша частина анкети включає такі питання, як хто, з якою метою, кому, яким каналом, де, коли, з якого приводу передає текст, наділений якою функцією. Друга частина анкети складається з наступних питань: про що інформація, що вона включає, що не включає, у якій послідовності викладається інформація, з використанням яких невербальних засобів, якими словами, якими реченнями, у якому тоні, з яким комунікативним ефектом.

Перша група питань використовується для аналізу комунікативної ситуації або екстралінгвістичних факторів тексту. Друга група питань звернена до змісту та структури вихідного тексту [3, с. 64-65]. Всі ці питання спрямовані на розуміння вихідного тексту, оскільки адекватний переклад залежить від того, наскільки адекватно зрозуміли текст.

Н. А. Каширіна зазначає, що у ході аналізу тексту на основі комунікативного підходу і шляхом аналізу перекладацьких помилок були сформульовані наступні критерії якості перекладу:

- збереження у тексті перекладу домінантної функції тексту оригіналу;
- відсутність змістовних помилок (перекручувань сенсу, неточностей, неясностей);
- відсутність структурних помилок (недоліків в актуальному членуванні);
- відповідність тексту перекладу нормі та узусу мови перекладу;
- різноманітність і вмотивованість застосовуваних перекладацьких трансформацій;
- відповідність тексту перекладу жанрово-стилістичній нормі, прийнятій для таких текстів у мові перекладу [29, с. 258].

Щоб відповідати перерахованим критеріям, необхідно провести передперекладацький аналіз кінотексту, визначити його домінантну функцію і жанрово-стилістичні особливості та, виходячи з цього, вибрати стратегії перекладу. А. В. Козуляєв пише, що мінімальним об'єктом передперекладацького аналізу в кіноперекладі є кадр, а більш великими об'єктами виступають сцена як кіноподія і фільм як цілісний кінодікурс [31, с. 13].

Передперекладацький аналіз потрібен для того, щоб сприйняти текст, що перекладається як єдине ціле, а потім, розклавши його на компоненти, виявити його типологічні ознаки, зрозуміти, які труднощі він містить, що в ньому значиме для подальшого перекладу, а чим можна пожертвувати, яку стратегію перекладу обрати. Значення передперекладацького аналізу важко переоцінити, оскільки він не тільки є умовою розуміння тексту, але саме на цьому етапі визначаються ті риси оригіналу, які повинні увійти в інваріант при перекладі [29, с. 274].

Комунікативно-прагматична еквівалентність – це одна з найважливіших вимог, що пред'являються до перекладу субтитрів, оскільки вона впливає на передачу комунікативного ефекту вихідного тексту, і тому передбачає виділення провідного аспекту в умовах даного комунікативного акту. Ця вимога є особливо важливою при аудіовізуальному перекладі.

У лінгвістичній літературі кінематографічні твори розглядаються як особливий різновид текстів. Ю. М. Лотман вважає, що фільми є текстами поряд з поемами та симфоніями [47, с. 14], підкреслюючи складність та неоднорідність цих утворень. О. О. Анісімова підтримує ідею віднесення кінофільмів до особливого типу текстів та вказує, що кінофільм гетерогенним, полімодальним, полікодовим текстом, зважаючи на негомогенність його складових [2, с. 31].

Гетерогенні тексти поєднують семіотично різнорідні складові (зображення і слова) [62, с. 235]. Полімодальні тексти, натомість, не тільки включають гетерогенні складові, але сприймаються завдяки одночасній роботі двох або декількох перцептивних (сенсорних) модальностей. При цьому особливості складних текстів, що включають гетерогенні складові, дозволяють визначити у якості їх ключових властивостей полікодовість як поєднання у єдиному просторі різних за своєю семіотичною природою творів та полімодальність як використання різних сенсорних модальностей сприйняття індивіда [52, с. 165].

Місце кіно-дискурсу серед інших типів дискурсу визначається тим, які критерії взяті за основу його класифікації. Так, з позицій соціолінгвістики у якості критеріїв класифікації виступають типові учасники дискурсу, а з позицій прагмалінгвістики – типи комунікативної тональності, з позицій же лінгвосемантики – теми спілкування [27, с. 336].

Тож, кіно-текст становить зв'язне, цільне і завершене повідомлення, що виражається за допомогою вербальних (лінгвістичних) й невербальних (іконічних та / або індексальних) знаків, які організовані відповідно до задуму колективного функціонально диференційованого автора за допомогою кінематографічних кодів, і яке зафіксоване на матеріальному носії і призначене для відтворення на екрані і аудіовізуального сприйняття глядачами.

Кіно-текст включає як лінгвістичні, так і нелінгвістичні системи. Лінгвістична система представлена письмовою (титри, написи) та усною (репліки акторів, пісні, закадровий текст тощо) складовими. Нелінгвістична система містить звукову частину (шум, музика) та відеоряд (образи, рухи, інтер'єр, пейзаж, спец ефекти, реквізит). Ці елементи пов'язані між собою та становлять основу засобів, які складають кіно-текст та становлять основні труднощі кіно-перекладу.

При аудіовізуальному перекладі першим кроком є визначення особливостей звукоряду і відеоряду [88]. Якщо у перекладача є скрипти, то це може полегшити його роботу, оскільки йому не доведеться спиратися тільки на звукову частину, але фахівці-початківці занадто зосереджують свою увагу на письмовому тексті, але це є помилкою, оскільки під час всього процесу перекладу необхідно звертати увагу також на відео- і аудіо-контекст, адже це необхідно для пропорційності перекладу і оригіналу.

Наступний пункт – синхронізація [88]. На відміну від дубляжу, синхронізація не є вимогою у закадровому перекладі. Часто проблема перекладача полягає у тому, щоб синхронізувати оригінал і його переклад, при цьому не змінюючи синтаксичну структуру мови у тексті перекладу.

Канадський філолог та перекладач Р. Пакуїн вказує наступне про аудіовізуальний переклад: «У результаті мій первісний переклад був відмінно синхронізований з фонетичної точки зору, але при цьому містив кілька граматичних і лексичних помилок. Вони не були формальними, скоріше, їх можна назвати незграбними іншомовними конструкціями» [89]. Це означає, що при спробах зробити текст перекладу і оригіналу максимально синхронними, може виникати інтерференція (наслідки через вплив однієї мови на іншу).

Останній пункт аудіовізуального перекладу – це редактура, після якої закінчений текст виявляється у акторів [88].

Звернемося також і до найпоширенішого типу аудіовізуального перекладу – кіно-перекладу. Важливо розрізняти три способи перекладу іншомовних фільмів:

1. Субтитри – текст перекладу, який з'являється на екрані разом з відповідними репліками і діалогами персонажів. На відміну від інших методів кіно-

перекладу, субтитри найменше спотворюють зміст оригінального тексту. До того ж, у деяких випадках є можливість прибирати субтитри з екранів у кінофільмі, що можна віднести до плюсів такого перекладу фільмів.

2. Закадровий переклад можна назвати одним з найбільш затребуваних способів кіно-перекладу через свою економічність та простоту. Головна мета закадрового перекладу – це накласти більш важливі по гучності голоси актора, які озвучують текст перекладу, поверх звуків оригінального фільму.

3. Дубльований переклад. Такий переклад буває багатоголосим, двоголосим, одноголосим. Повне дублювання – це досить трудомісткий спосіб кіно-перекладу. У такому випадку повністю перезаписується практично весь звуковий зміст кінофільму (винятком може бути музичний супровід). Також прибираються всі діалоги та репліки оригінальною мовою, тому глядач чує мовлення персонажів тільки рідною мовою. При такому виді перекладу текст читається професійними дикторами, що робить картину більш глибокою для розуміння глядача.

Хоча кіно-переклад і має багато спільного з перекладом художньої літератури, у нього є відмінні риси. Кожен фільм – це певне повідомлення, оскільки у нього є відправник (сценарист, режисер і т. д.), канал передачі та одержувач (глядачі). Кожен епізод або їх послідовність є найменш значущими одиницями, це можна спостерігати і в мовній системі [47].

Кіно-переклад відноситься скоріше до вільного перекладу, оскільки він є більш вільним, ніж художній переклад. Найбільше на це впливає синхронність з рухами губ акторів при дубляжі фільму. Тому перекладачеві необхідно скорочувати і трансформувати текст, щоб аудіо-вихід був синхронний з відеорядом.

Найчастіше перекладачі використовують синтаксичне уподібнення через те, що є необхідність скорочувати фрази в українському тексті під артикуляцію англомовного актора. Часто це призводить до викривлення оригінального тексту. Такі зміни діляться на кілька груп:

- Пропуски:
 - незначних слів (епітети);
 - значних одиниць (через нерозуміння частини тексту);

- фрагментів (через зміни структури тексту);
- важливі частини тексту (через відмінності у швидкості перекладу і мовленні мовців).
- Додавання:
 - визначальні слова;
 - додаткові пояснення;
 - зв'язки, які об'єднують висловлювання [47].
- Помилки:
 - у перекладі слів;
 - неприпустимі смислові помилки при перекладі слів;
 - незначні помилки через зміну структури;
 - значні помилки через зміну структури.

У художньому перекладі можливий буквалізм, на відміну від кіно-перекладу. Перекласти текст до кінця майже ніколи не є можливим, оскільки його справжня сутність знаходиться на межі двох свідомостей, і при цьому свідомість сприймаючої людини не можна усунути або нейтралізувати [14, с. 109].

У кіно-перекладі важливу роль відіграє передача функціональних і прагматичних аспектів. Перекладач може точно передати текст, його структуру, але при цьому втратити відтінок сенсу, який буде відомий тільки глядачам оригінального фільму. Тоді буквалізм кіно-тексту буде дотриманий, але з'явиться помилкове функціонування через появу неіснуючих виразів, або через появу невірного сенсу. Тому грамотний перекладач уникатиме буквалізму при кіно-перекладі. Оскільки при перекладі фільму, перш за все, важливо відобразити всі особливості реплік акторів.

При кіно-перекладі зазвичай не перекладається звукова доріжка. Однак, до винятків можна віднести пісні, які часто підлягають повному перекладу або ж заміні на більш звичні для носіїв мови перекладу. Втім, іноді перекладач приймає рішення перекласти загальний зміст змісту пісні або її перших рядків, щоб звернути увагу глядача на смислові нюанси.

Головна складність при перекладі фільмів полягає в адаптації тексту до іншої культури [21, с. 241]. Тому можна припустити, що більш успішною буде картина з

міжнародною проблематикою і відомим складом, адже таким чином глядачі з інших країн зможуть більш точно зрозуміти дії, що відбуваються на екрані.

Найчастіше кіноіндустрія орієнтується на певну вікову категорію (найчастіше, на людей від 12 до 40 років). Тому все більш активно у мові кінофільмів використовуються вульгаризми, сленг чи знижена лексика. Тому важливим пунктом при кіно-перекладі є передача гумору і правильно підібрана розмовна лексика.

Загалом же, можна зробити висновок, що при кіно-перекладі важливою є не тільки адекватна передача смислового наповнення. Важливим є також і виділення та розкриття іноземної культури, яка проявляється у діалогах і монологів персонажів, їх інтонації, гуморі. Все разом це відображає задумку та ідеї режисера і сценариста, і допомагає глядачеві зрозуміти нюанси всього, що відбувається на екрані.

2.2. Загальнонаукові та перекладацькі методи дослідження проблематики

Звернемося також до вивчення методів дослідження, які використовуються у роботі для комунікативно-прагматичного та перекладознавчого аналізу особливостей перекладу кінотексту.

Зокрема, у роботі використовується метод операціоналізації понять – для уточнення теоретичних положень і термінів лінгвопрагматики, визначення критеріїв для характеристики прагматичних функцій, виділення індикаторів, що дозволяють визначити справжню мету мовленнєвого акту, підбір представленої в науковому співтоваристві класифікації мовленнєвих актів для проведення емпіричного дослідження. Звернувшись до цього методу дослідження, ми встановили теоретичні засади дослідження, що є релевантними для досягнення сформульованої в роботі мети [97].

Типологічний метод залучено до класифікації типів мовних актів та прагматичних функцій висловлювань. Завдяки типологічному методу ми виявили специфічні риси представлених у роботі класифікацій та отримали новий об'єм знань про МА. Звернувшись до цього методу дослідження, ми виявили та зафіксували розбіжності в тексті оригіналу та тексті перекладу, оперуючи певними критеріями –

релевантними для досягнення сформульованої в роботі мети, а також побудували діаграми й схеми для унаочнення зроблених висновків.

У нашому дослідженні ми використали сукупність прийомів зіставного методу для виявлення відмінностей між застосуванням різних типів МА в англійській та в українській мовах. Ми виявили відмінні риси у вираженні мовленнєвих структур. Також зіставний метод використовувався для аналізу співвідношень між видами МА одного типу в англійській та українській мовах. Результати зіставного методу дослідження представлені у вигляді графіку.

Метод індукції спрямований на узагальнення окремих прикладів МА до визначення закономірних особливостей кожного типу МА. Метод суцільної вибірки слугував для виокремлення прикладів конкретних типів МА та прагматичних трансформацій з матеріалу дослідження.

За допомогою дедуктивного методу ми виокремили елементи циклічного процесу висловлення комунікативного наміру та встановили взаємозв'язки між цими елементами. Для унаочнення ми побудували циклічну схему, що відповідає отриманим результатам.

Класифікаційний метод був залучено для встановлення ієрархічних стосунків між адресатом та адресантом при здійсненні МА. Також за допомогою класифікаційного аналізу нам вдалося встановити причини свідомого вибору застосування прагматичної трансформації перекладачем.

За принципом методу кількісних підрахунків ми виявили частоту вживання кожного типу МА у тексті оригіналу, а також ми виявили кількісне співвідношення способів відтворення одного і то ж МА в перекладі. Метод було застосовано для дослідження усіх типів МА за обраною класифікацією.

Слід також зазначити, що теорія комунікації являє собою багаторівневу надзвичайно розгалужену систему. У ній використовуються методи таких наук, як соціологія, психологія, лінгвістика, педагогіка, а також міжнаукових дисциплін – соціальної психології, соціолінгвістики та ін. Зупинимося на методах, найбільш поширених в комунікативістиці, та які використовуються у нашому дослідженні.

Зокрема, при вивченні комунікативних актів використовується системний підхід. На сьогодні він займає одне з провідних місць у науковому пізнанні загалом. Найбільш широке застосування він знаходить при дослідженні складних об'єктів, які розвиваються – багаторівневих, як правило, самоорганізованих. До них, зокрема, відноситься і комунікація у всіх її формах і проявах [74, с. 56].

Система – загальнонаукове поняття, яке виражає сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним і з середовищем, що утворюють певну цілісність, єдність. При системному підході об'єкт розглядається як певна сукупність елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні інтегральні властивості цієї сукупності. Так, при розгляді комунікативного акту з точки зору системного підходу можна розкрити різноманітні зв'язки і відносини всередині самого акту, і його зв'язок із зовнішнім середовищем, вплив цього середовища на характер, цілі та стратегію комунікації. Системний характер комунікації дозволяє встановити рівневу ієрархію комунікативних систем, виявити соціокультурну диференціацію і варіативність комунікативних засобів [97].

Системний підхід заснований на використанні таких загальнологічних методів, як аналіз – розкладання системного цілого на різнорівневі за ступенем складності складові (підсистеми, компоненти, елементи), і синтез – розгляд інтегральних властивостей цілісності, якими складові її елементи, компоненти або підсистеми не володіють.

У комунікативістиці як складна система можуть розглядатися мова, текст, ЗМІ, комунікативний акт і т.д. Комунікативний акт як систему, окремі його елементи і способи їх зв'язку можна проілюструвати багатьма моделями комунікації. Інтегральною властивістю будь-якого комунікативного акту як системи є інформаційний обмін, можливий тільки при наявності всіх необхідних елементів даної системи – джерела повідомлення, каналу одержувача, зворотного зв'язку і т.д. [74, с. 58]

Прагматичний напрямок в гуманітарних науках охоплює широке коло проблем, які традиційно розглядаються у риторичній, стилістичній, мовній діяльності, теорії комунікації, соціолінгвістиці. У соціокомунікації прагматичний підхід дозволяє

досліджувати, щонайменше, три аспекти – власне комунікативний, функціональний та психолінгвістичний [97].

У комунікативному аспекті досліджуються особливості мовних (комунікативних) актів у плані реалізації комунікативних установок. У функціональному аспекті досліджуються мовні норми у плані їх соціальної і мовної обумовленості в даній комунікативній сфері. У психолінгвістичному аспекті вивчаються способи ефективної передачі та адекватного сприйняття інформації у відповідності з теорією породження і сприйняття мови.

Прагматичний напрямок тісно пов'язаний із пізнавальним напрямком за принципом додатковості. Цей зв'язок переконливо показав голландський вчений Т. ван Дейк, зазначивши, що реальна комунікація включає знання, думки, бажання комунікантів. З його точки зору, власне соціальні умови, що визначають прагматичні правила мовної поведінки, такі, як авторитет, влада, рольові відносини та відносини ввічливості, є когнітивно зумовленими. Завдяки тому, що комуніканти знають ці правила, здатні їх використовувати у тій чи іншій ситуації, вони можуть правильно інтерпретувати інформацію [20, с. 14].

Пізнавальний і прагматичний принципи наукового дослідження добре поєднуються завдяки спільній основі – у центрі досліджуваних проблем знаходиться людина як член соціуму, представник етносу, психологічний суб'єкт, мовна особистість, комунікант. Досліджуючи різні сторони діяльнісних потреб людини, ці принципи суттєво доповнюють один одного. У силу своєї багатоплановості вони сприяють дослідженню соціальної комунікації як цілісного об'єкта. Завдяки цій властивості вони дозволяють використовувати й інші загальнонаукові принципи дослідження. Все це свідчить про те, що пізнавально-прагматичний підхід є оптимальним методологічним напрямком у дослідженні соціальної комунікації.

Вивчення особливостей передачі комунікативно-прагматичних властивостей комунікативних актів у кінотексті тісно пов'язане також з використанням порівняльно-перекладознавчого аналізу, який використано в цілях зіставлення оригінального тексту англійською мовою з текстом перекладу українською мовою. Таке зіставлення дозволило отримати дані про ступінь відповідності прагматичних

функцій на рівні змісту оригіналу та перекладу та визначити прийоми досягнення еквівалентності у перекладі [97].

На основі зазначених методологічних основ дослідження, звернемося до вивчення відтворення комунікативного змісту повідомлення у кінотексті, а саме – здійсимо аналіз комунікативно-прагматичних функцій висловлювань з позицій перекладу та виявимо засоби передачі інтенції висловлювань у кіноперекладі.

РОЗДІЛ 3

ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ЗМІСТУ ПОВІДОМЛЕННЯ КІНОТЕКСТУ

3.1. Аналіз комунікативно-прагматичних функцій висловлювань з позицій перекладу

Звернемося до питання представленості різних типів мовленнєвих актів у кінотексті на матеріалі 13 сезону американського фантастичного телевізійного серіалу «Supernatural», а також визначимо комунікативно-прагматичні функції різних типів висловлювань з точки зору перекладу.

У дослідженні послуговуємося класифікацією мовленнєвих актів, розробленою Г. Почепцовим [55]. Характерно, що кожен мовленнєвий акт має свої прагматичні та комунікативні властивості, а також виконує специфічні функції у кінотексті, а тому перекладач має враховувати всі ці аспекти при перекладі.

Зміст досліджуваного нами кінотексту включає констативи, тобто, твердження щодо наявності якихось фактів, подій тощо. Констативи описують реальність, не виконуючи при цьому, як правило, якихось інших важливих функцій. Прикладом констативних мовленнєвих актів можуть слугувати такі елементи кінотексту:

When a person dies and their soul can't move on... They're called ghost (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Коли хтось гине і душу щось тримає... Вони стають привидами [92].

У цьому випадку мовець констатує певний факт, повідомляє інформацію, пояснює значення конкретного явища. Перекладач вирішив не змінювати тип МА у перекладі. Прша частина констативу виражає умову, за якої друга частина є дійсною. Ця кореляція виражена відповідно у перекладі. При перекладі сурядної частини застосовано прийом антонімічного перекладу. Переклад є вдалим, оскільки вдалося зберегти ілокутивну силу.

Констативом є і наступне речення:

Hey, there's our witness (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Ось наш свідок [92].

Тут мовець констатує прихід свідка, однак важливим є також і контекст та комунікативно-прагматичний потенціал такого висловлювання. Якщо експліцитно такий констатив лише виражає певний факт, то імпліцитно таке речення може використовуватися й з іншою метою. Для аналізу комунікативно-прагматичної мети цього констативу важливо звернутися до контексту, адже при роботі з кінотекстом перекладач може не тільки дізнатися сюжет, але й спостерігати за комунікативною поведінкою мовця, наочно бачити комунікативну ситуацію, у рамках якої й відбувається спілкування. Всі ці аспекти впливають на перекладацьку стратегію, а також прийоми та трансформації, які доцільно реалізувати у перекладі.

Наприклад, у випадку поданого вище констативу контекст розкриває також і імпліцитний прагматичний зміст цього висловлювання як запрошення до того, щоб завершити поточну розмову. При перекладі зберігається тип МА. Проте один з елементів речення вилучений у перекладі. Вигук *Heu* у тексті оригіналу застосований, щоб звернути увагу напарника. В українській культурній традиції цей вигук відтворюється як *гей* або *агов*, зазвичай вживається з функцією звертання та супроводжується ім'ям людини до якої звертаються. В перекладі ми спостерігаємо однозначний констатив. Вторинний відтінок інвїтиву втрачено.

Окрім констативів у кінотексті використовується також такий тип мовленнєвого акту, як директиви, які виражають різного роду накази, команди, вимоги та спонукають інших учасників комунікації до дії (наказ, прохання, порада, інструкція) [97, с. 240].

А. Дорошенко виокремлює наступні прагмасемантичні різновиди директивних мовленнєвих актів:

- 1) прескриптивні (накази, розпорядження, вимоги, заборони, дозволи, інструкції, призначення, звільнення, замовлення та виклики);
- 2) реквестивні (прохання, запрошення, клопотання, питання про дозвіл);
- 3) спонукаючі (спонукання, пропозиції спільної дії, підбурювання, поради);
- 4) попереджувальні (попередження, умовляння, погрози) [22, с. 80].

Директиви можуть виражатися прямо, або ж непрямо (імпліцитно). Пряме мовне вираження реалізується здебільшого через використання імперативних конструкцій. Імператив є домінантою всього функціонально-семантичного поля спонування до дії.

Розглянемо приклад прямого директивного мовленнєвого акту, вираженого імперативною формою:

Let's face it, buddy. I'm untouchable (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Визнай це, друже – я тут недоторканий [92].

Перекладач обрав просту імперативну форму замість словосполучення «давайте визнаємо», і це було гарним рішенням тому, що зазначена структура має занадто офіційний характер. Таке використання імперативу для вираження директивного мовленнєвого акту, хоча й реалізоване у контексті підліткового розмовного неформального спілкування, має маркери ввічливості. У наведеному прикладі спостерігаємо не наказ, а реквестивну директиву, виражену за допомогою імперативу, який починається з *let's* (у формальному стилі його повним варіантом буде *let us*), який має значення «давай» або «давайте». Таким чином мовець показує, що дія очікується не тільки від співрозмовника, але й сам мовець також планує приєднатися до виконання дії.

Інший варіант вживання елемента *let's* – це вказівка, адресована тільки другій особі, а себе мовець тут згадує лише у формі ввічливості, наприклад: *Let's be quiet* (у цьому випадку мовець і так поводить себе тихо, але хоче домогтися такої поведінки й від інших) або *Let's not get into a panic* (у цьому прикладі мовець м'яко наполягає, що комусь не варто піддаватися паніці). Відтак, мовець обирає форму імперативу, яка підходить до ситуації.

У той же час можуть використовуватися й більш грубі та категоричні способи висловити директиву, це, зокрема, прості, неповні речення, часто виражені лише одним словом, наприклад:

You stay. Sit (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Чекай тут. Сиди [92].

Такі МА висловлюють наказ. Експресивно-емоційне забарвлення зберігається в перекладі. Перекладач не застосовував жодних прагматичних трансформацій, щоб передати сенс висловлювання. Прагматичний потенціал англійського висловлювання є еквівалентним українському. Два імператива підряд, що не супроводжуються формою ввічливості, позначають серйозність наказу. З цього випливає, що вторинне значення директиву це заборона. Цей імпліцитний комунікативний намір прослідковується і в тексті оригіналу, і в тексті перекладу.

До директивних мовленнєвих актів належать також і поради, які можуть висловлюватися за допомогою таких консервацій, як *I think*, а також модальних дієслів (які також виражають рівень обов'язковості виконання поради / прохання, а також можуть передавати ввічливість або ж неввічливість такого звернення):

I think you should call your mom (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Тобі варто подзвонити своїй мам [92].

Прагматична функція цього директиву у перекладі не змінилась, проте перекладач використав неозначено-особове речення, що в перекладі змістило акцент з мовця та його суб'єктивної думки на необхідність виконати дію. Безумовно, речення в цільовій мові трактується з дещо іншою ілокутивною силою.

У цьому реченні використовується модальне дієслово *should*, яке використовується для вираження повинності у формі рекомендації. Відтак, при перекладі важливо правильно передавати модальні дієслова, оскільки неправильний переклад може порушити комунікативно-прагматичний потенціал висловлювання і глядач отримає хибну думку та не ідентифікує правильно висловлений персонажем мовленнєвий акт.

Окрім того, до типології мовленнєвих актів, які зустрічаємо у кінотексті, належать також і такі мовленнєві акти, як промісиви – висловлювання, які реалізують обіцянки, прийняття обов'язків. За допомогою таких висловлювань визначаються очікування співрозмовників і тим самим задається контекст наступних мовних і позамовних дій.

Промісиви частіше за все виражаються за допомогою дієслівних висловів на кшталт *I promise*, а також через модальні дієслова, які виражають різний рівень зобов'язань, які бере на себе людина, наприклад: *I should, I must, I have to, I will* тощо. Виражені таким чином промісиви є прямими, експліцитними, однак часто такі мовленнєві акти у кінотексті виражаються також імпліцитно. У такому випадку перекладач має зчитати прихований сенс висловлювання та передати всі його комунікативно-прагматичні відтінки у перекладі.

Наприклад, у наступному фрагменті кінотексту промісив виражається за допомогою модального дієслова *can*. Тут обов'язок мовця (який полягає у опікуванні над молодим юнаком, вихованні його як гарної людини) виражений опосередковано:

Jack doesn't have to be evil. We can teach him not to be (Supernatural, S. 13, Ep. 4).
Джек не обов'язково буде негідником. Ми можемо виховати його [92].

При перекладі застосовано лексичний прийом модуляції, проте це не впливає на прагматичний потенціал речення. Промісив, не зважаючи на вторинне значення директиву, виражений відповідно. Іллокутивна сила висловлювання залишилась на тому ж рівні, оскільки слово *can*, яке відповідає за ілокуцію перекладено прямим відповідником. Уривок з мовлення кіногероя містить у собі комунікативний потенціал заклику, пропозиції, хоча й не виражений прямо. Про це глядач (і перекладач у процесі роботи з кінотекстом) може дізнатися з контексту, адже у сюжеті цієї серії розкривається напружене протистояння двох персонажів – Сема та Діна, кожен з яких має різні погляди стосовно свого юного підопічного Джека. Саме Сем висловлює думку про важливість опіки над Джеком і його репліка звучить не лише як промісив (обов'язок у сприянні правильному вихованню хлопця), але й має риси пропозиції – заклик Діна долучитися до цієї діяльності.

Також у кінотексті використовуються менасиви, що відтворюють погрозу, заборону, обмеження, інтердикцію. Такі висловлювання визначають негативне ставлення до адресата. Дуже часто менасивам притаманна конденціональність (умовність) і задля вираження цієї умовності використовують конструкцію на кшталт *if ..., then ...*. Цей приклад демонструє нам менасив у контексті кінотексту.

The thing that killed Kaia is still out there. And I don't care if I have to tear another hole in the universe. We're going to find it. And I'm going to kill it (Supernatural, S. 13, Ep. 10).

Убивця Кайї досі деє там. І навіть якщо доведеться зробити ще одну діру у всесвіті... ми знайдемо його. І я прикінчу його [92].

Спочатку повідомляється причина виникнення менасиву, а потім вже використовується сам менасив. Цей приклад показує нам одну з найуживаніших структур, що вказує на намір зробити щось проти волі іншого. Окрім *I'm going to...*; *I'm gonna*; чудово підходить для висловлення менасивів *I will*. Необов'язково у реченні має бути елемент з негативною конотацією. Умова успішної реалізації менасива – це вплинути на адресата таким чином, щоб він змінив вектор своєї поведінки у певній комунікативній ситуації. *We're going to find it* можна було б розцінити як промісив, але з контексту зрозуміло, що висловлювання є прямою погрозою.

Хоча у цьому випадку при перекладі прийнято рішення не змінювати тип МА, проте ілокутивна сила висловлювання змінилась. Мовленнєва структура *I'm going to kill* має слабшу ілокутивну силу, ніж варіант *я прикінчу* у перекладі. Переклад відповідає осмисленому наміру, який точно буде здійснений в майбутньому, а в оригіналі дієслово виражає менш чітку позицію, тільки планування здійснення наміру.

Квеситивні МА можуть виражати безліч функцій. Первинна функція квеситивів – це запит з метою отримання інформації. А вторинні функції можуть прослідковуватись у запитаннях-перепитах, запитаннях-уточненнях, запитаннях з інтенцією докору, іронії і т. д. Головною ознакою, за якою можна визначити квеситив – це відповідність питальному комунікативному типу речень. Синтаксично це виражено за допомогою знаку питання вкінці речення. У цьому прикладі зображена класична функція МА

– *Why are we stoppin'?*

– *I called in some backup* (Supernatural, S. 13, Ep. 10).

– *Чому ми зупинились?*

– *Передиска. І чекаємо підкріплення* [92].

При відтворенні українською мовою перекладач дотримується способу вираження за допомогою того ж МА. Ми вважаємо це доцільним, оскільки квеситив в цьому випадку представляє свою первинну функцію без жодної прихованої конотації. Зміна функції або ілокутивної сили призвела б загалом до викривлення значення.

Перформативи спрямовані на оголошення дії, що виконується. Обов'язковою умовою перформативів є виконання певного фізичного акту, пов'язаного з вербальним вираженням. Перформативи як і квеситиви можуть містити та поєднувати в собі кілька функцій, наприклад заперечення, осуд, схвалення, скасування і т. д. У матеріалі дослідження найчастіше зустрічаються перформативи називання і призначення. Щодо граматичних ознак перформативів, то дієслово має бути від 1 особи. Якщо дієслово виражає певну дію в конкретний момент, то цей перформатив відноситься до повних (класичних) перформативів. Перформатив у даному прикладі є повним. З позицій перекладу перформатив відтворений найбільш відповідною конструкцією, оскільки в українській мові не існує конструкцій, що точно б передавали час Present Continuous.

– *What are you doing?*

– *I'm looking for some food. You also can check that bushes. Or you wanna die hungry?*

– *I'll better check how we can get out of here* (Supernatural, S. 13, Ep. 10).

– *Що ти робиш?*

– ***Я шукаю нам їжу.** Ти теж можеш глянути у тих кущах.*

– *Та ні, дякую. Я краще подумаю, як нам звідси вибратись* [92].

У випадку, якщо дієслово позначає певну ментальну чи абстрактну дію з відсилкою до майбутнього часу, перформатив вважаємо неповним. Прикладом не повного перформативу може слугувати наступне речення. Тут відутня фізична дія в момент мовлення, проте всі формальні ознаки дотримано. Порівнюючи кількісні показники типів перформативних конструкцій, ми вказуємо, що найбільш поширеними в тексті оригіналу є саме неповні перформативи.

I get it now... why you are the way you are with me. Because of the... this feeling
(Supernatural, S. 13, Ep. 10).

Тепер я розумію. Розумію, чому ти так поводишся зі мною. Через це... почуття
[92].

Завдяки двом попереднім прикладам ми виявляємо, що вид перформативу (прямий/непрямий) не впливає на переклад. В українській мові дієслово все одно ставиться у теперішній час і випромінює ту ж ілокутивну силу, що і в оригіналі.

Загалом же, кількісний аналіз матеріалу дослідження дозволив визначити відсоткове співвідношення різних типів мовленнєвих актів у досліджуваному кінотексті. Із 100 прикладів (висловлювань), які становлять 100%, найбільш поширеними у кінотексті є констативи (35%), які повідомляють певну інформацію про події чи явища. Використання констативів загалом притаманне для художнього дискурсу, у тому числі й кінотекстів. Досить широко представлені також квеситиви (25%) та директивні мовленнєві акти (18%). Рідше зустрічаються промісиви (10%) та менасиви (7%), тоді як найменш поширеними є перформативи, які полягають у описі дії, яку виконує сам мовець. Таких мовленнєвих актів у нашому дослідженні нараховується всього (5%). Результати кількісного аналізу представлені у таблиці (див. Додаток Г).

Як показує аналіз, мовленнєві акти можуть мати як експліцитний, так і імпліцитний характер, а також можуть передавати кілька відтінків одночасно – наприклад, експресивний характер висловлювання констатив, директив чи інший тип мовленнєвого акту. Задача перекладача тут полягає у тому, щоб чітко визначити комунікативно-прагматичні параметри висловлювання та відтворити їх у перекладі, використовуючи ті чи інші перекладацькі засоби та прийоми. Важливу роль тут відіграють принципи еквівалентності та адекватності перекладу. Глядач, який дивиться дубльований українською мовою фільм / серіал, повинен вільно сприймати текст перекладу, розуміти про що йде мова, розуміти комунікативні та прагматичні інтенції, які закладені в текст оригіналу. Неправильний переклад комунікативно-прагматичного змісту висловлювання здатен порушити «комунікацію» між глядачем і самим кінотекстом. У цьому випадку глядач, сприймаючи вербальний текст

перекладу та кінотекст, як візуальний компонент цього складного комунікативного явища, не зможе ідентифікувати зв'язок між ними. Відбувається розлад між тим що діється на екрані й тим, що говорить персонаж. Як наслідок, глядачеві буде складно сприймати такий фільм чи серіал і закладені авторами кінотексту інтенції, сенси чи ідеї будуть втрачені.

Для того, щоб перекладач мав змогу якісно перекласти кінотекст, зберігаючи комунікативно-прагматичні його аспекти та успішно відтворюючи їх у перекладі, важливим є також урахування контексту. Безумовно, одне й те ж речення, висловлене у різних контекстах, може мати різне значення, а тому контекст є надзвичайно важливим елементом моделі мовленнєвого акту. Врахування контексту є обов'язковим при перекладі текстів художнього мовлення, у тому числі – й кінотекстів.

Кінорепліки дають нам змогу розглянути прагматичний зміст висловлювання беручи до уваги емоційний стан героїв, їх переживання, різні типи соціальної поведінки, характери та темпераменти. Відсутність притаманних художній літературі речень з описом ситуації чи події дають нам змогу сконцентруватися на нетривіальних діалогічних висловлюваннях.

3. 2. Способи відтворення мовленнєвих актів у матеріалі дослідження

3.2.1. Заміна мовленнєвого акту іншим типом мовленнєвого акту як спосіб відтворення

Висловлювання героїв є найбільш цікавим матеріалом для дослідження, оскільки саме в них можна виявити різноманіття типів мовленнєвих актів та їх прагматичних функцій. Беручи до уваги тип МА при перекладі, перекладач значно звужує коло вибору адекватної передачі висловлювання. Зважаючи на класифікацію МА, запропоновану Г. Почепцовим, ми проаналізували МА, як при перекладі змінюють свою прагматичну функцію. Розглянемо всі варіації перекладу МА підкріплені прикладами.

Загалом у кінотексті було виявлено всі типи МА. Найпоширенішим МА є констатив. Більшість реплік героїв спрямовано на опис ситуації, предмета або

розповідь про третю особу. За результатами нашої розвідки констативи – це найбільш гнучка структура, яка при перекладі може замінюватись будь-яким іншим МА, частково або повністю змінюючи притаманну констативу форму. У наступному прикладі перекладач вдався до заміни констативу директивом.

Well, there's something you should know (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Ти маєш дещо знати [92].

Формулювання речення змінюється і звичайне твердження, яке ні до чого не зобов'язує адресата перетворюється у нав'язливу пораду. В оригіналі до реципієнта інформації не ставиться вимога на відміну від перекладу. Проте обидва речення передбачаються, що інтенція мовця спрямована на поширення додаткової інформації.

Також існує досить вдалий варіант перекладу констативу промісивним МА.

– *Everything will be okay.*

– *Alright. Let's go* (Supernatural, S. 13, Ep. 6).

– *Я обіцяю, що все налагодиться.*

– *Добре. Ходімо* [92].

Текст оригіналу передбачає декілька комунікативних інтенцій: вираження сподівань, втішання, намагання заспокоїти адресата, встановити довірливі відносини. Проте важко встановити точний намір мовця. Перекладач, зважаючи на візуальний контекст, уточнює, що саме намагався виразити головний герой. Комунікативна інтенція в цьому випадку це завоювання довіри. Якщо в оригіналі використовується особово-нейтральний підмет, то в українському тексті мовець показує нам свою чітку позицію і готовність брати відповідальність за свої дії. Хоча умови реалізації обох МА відрізняються, проте і в англійському, і в українському варіанті відповідь реципієнта цілком органічно звучить, тобто при перекладі дотриманий перлокутивний аспект МА.

Згідно з аналізом обраного матеріалу, констативи значно рідше замінюються менасивами. І головна причина, якою при цьому керується перекладач – це комунікативна ситуація та візуальний контекст.

– *I need to get there.*

– *But there is no way up there* (Supernatural, S. 13, Ep. 11).

– Мені потрібно туди дістатись.

– Я тебе не відпущу [92].

У цьому випадку зауваження зі сторони героя епізоду перетворюється на заборону, що протирічить бажанням отримувача меседжу. Менасивний характер репліки розкривається через займенник першої особи. Це не є обов'язковою умовою менасивів, проте це найтиповіший спосіб вираження менасиву. В кіноцені мовець робить рух, що застерігає адресата від дій. Саме тому заміна МА є виправданою.

Констатив може при перекладі бути виражений перформативом, але лише у тому випадку, якщо об'єктом у англійському реченні є сам мовець.

Agents Page and Plant. FBI assigned us to investigate disappearance of your son's best friend (Supernatural, S. 13, Ep. 5).

Агенти Пейдж і Плант, ФБР. Ми розслідуємо зникнення друга вашого сина [92].

При перекладі відбувся перехід адресанта висловлювання з ролі об'єкта в роль суб'єкта. Головною умовою перформативного МА є те, що мовець говорить про ту дію, яку виконує. Від такої перестановки сенс речення не змінився. Проте особі мовця та його напарникові була надана більша значущість, ніж в оригіналі.

Констатив може бути перекладений квеситивом у тому випадку, коли вторинні функції обох типів МА збігаються.

I thought lying was wrong (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

А хіба брехати не погано? [92]

При перекладі було використано запитання, що змінило прагматичний тип МА. Запитання підкреслило намір докору та роз'яснило ставлення комуніканта до ситуації. В тексті оригіналу комунікант досить непевно виражає своє ставлення до обставин. Квеситив яскравіше відтворює намір докору. Первинна функція квеситиву – це запит інформації, проте саме вторинні функції квеситиву дозволяють перехід з одних МА в інші та навпаки. В цьому випадку досить складно провести межу між констативом та квеситивом. Ми визначаємо переклад речення як квеситив, спираючись на структуру та тип речення. За комунікативним типом це речення є питальним.

У Додатку Д представлені результати дослідження частотності заміни констативів іншими типами МА при перекладі. Відтак, у роботі досліджені приклади заміни констативів директивами (40%), квеситивами (25%), промісивами (20%), менасивами (10%), а також перформативами (5%). Таким чином, першу позицію займають директиви, які також займають 3 місце за поширеністю в тексті оригіналу. Для дослідження ми підготували вибірку у кількості 50 констативних МА.

Директивні МА мають на увазі, що висловлений вираз змусить адресата виконати певну дію. Якщо перекладач вдається до заміни директивного МА констативом, то ілокутивна сила слабшає. Наполегливість та завзятість, з якою вимовляється вираз також має передаватись через інтонацію. Тому зміна типу МА прямо впливає на озвучування.

We need to find another way we're gonna get through to Jack
(Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Нам із Джеком цей метод не підходить [92].

В оригінальному реченні звучить заклик, що підштовхує учасників комунікативної ситуації прийти до спільного рішення. В реченні перекладу зроблено висновок, що впливає з ситуації. Тобто замість пропозиції звучить констатація факту. В цьому випадку заміна МА є не досить доцільною, оскільки відштовхує адресата від думки, що необхідно щось змінити. Сенси МА все ж перегукуються, хоча висловлювання в перекладі мають різну ілокутивну силу.

Вдалим прикладом зміни директивного МА на промісив є наступне речення. Вираз є підвидом директиву, а саме реквестивом.

You gonna give me three minutes and I'll work this out. Just stay cool
(Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Я справлюсь за три хвилини. Не хвилюйся [92].

Адресант виражає інтенцію прохання, і водночас намагається довести щось отримувачу повідомлення. Намагання довести свою компетентність є другорядним, а от в перекладі йому надається більше значення, і ця інтенція виходить на перший план. Таким чином, знижується тиск на адресата, для нього передбачається більша свобода вибору.

Наступне речення демонструє вказівку. При цьому адресант не гарантує вірогідність її виконання, тобто умова успішної реалізації залежить від бажання реципієнта.

Let's do him in (Supernatural, S. 13, Ep. 5).

Ми тебе прикінчимо [92].

Директив виражено одним із найпоширеніших способів – імперативом. При перекладі імператив зникає, а дієслово стає в дійсний спосіб. Зважаючи на тлумачення виразу на цільовій мові, перекладач використав менасив. Адекватна передача інтенції мовця за допомогою менасива можлива лише через семантичне значення елементів виразу. Семантика дієслова заохочує використати менасив. Візуальний контекст засвідчує доцільність такого перетворення. Промовляючи ці слова до напарника, адресант не повертається до нього, а продовжує дивитись на об'єкт. Тому заміна МА в цьому випадку навіть синхронізує невербальний та вербальний елемент епізоду.

На матеріалі 13-го сезону серіалу ми не знайшли випадків заміни директиву перформативом. Перформатив передбачає вживання першої особи однини або множини та теперішнього часу. Навряд було б доцільно перетворювати прохання, вимогу, заборону в опис своїх дій. Це два різних поняття, які неможливо зіставити разом.

Директив при перекладі може виражатись квеситивом. Зазвичай, це відбувається у тому випадку, якщо в оригінальному тексті звучить прохання чи запрошення. Однією із вторинних функцій квеситивів є вираження ввічливих форм. В наступному реченні директив, який спонукає до дії, містить етикетну форму, а саме *would like*.

We'd like to speak with you as well. And Shawn (Supernatural, S. 13, Ep. 5).

Чи можемо ми поговорити з Вами та вашим сином? [92]

Абсолютно логічним є передача етикетної форми за допомогою питання. Питання звучить м'якше та передбачає, що співрозмовник може або задовольнити прохання, або відхилити його. Таким чином, мовець встановлює контакт із співрозмовником. Ввічливість допомагає привернути до себе людину та досягти

комунікативної інтенції. Ситуативний контекст вказує нам на те, що це перша зустріч співрозмовників.

Випадки вираження промісиву директивом в матеріалі дослідження вкрай рідкісне явище. Промісив у наступному реченні супроводжується жестами.

You'll be in a better place (Supernatural, S. 13, Ep. 6).

Ходімо, я відведу тебе у краще місце [92].

Перекладач вирішив відобразити жест у перекладі і за допомогою перекладацької трансформації додавання вставив дієслово наказового способу. Імперативний стиль звернення до когось – це безумовно директивний МА. Роблячи рукою рух до себе учасник комунікації закликав приєднатись. Невербальний спосіб комунікації був втілений в переклад і оформлений вербально. Головна думка речення зберігається. Перекладач прийняв необхідне перекладацьке рішення.

На перший погляд переклад промісиву менасивом здається неможливим, оскільки ці поняття є антонімічними. Проте дослідження показало, що протилежні за значенням МА можуть бути взаємозамінними.

I promise to be kind and even let you live if you are fancy to chat (Supernatural, S. 13, Ep. 6).

Я не буду з тобою няньчитись і вб'ю тебе, якщо ти не будеш відповідати [92].

Ймовірною причиною заміни є ситуація, в якій адресант тримає в руці ніж. За допомогою антонімічного перекладу перекладач досягнув заміни МА. При цьому зберігається конотація речення. Якщо ж говорити про ілокутивну силу, то менасиви завжди справляють більший ефект на отримувача, ніж промісиви. У цьому випадку імпліцитне значення промісиву криється за стверджувальною структурою речення. Перекладач розкриває імпліцитне значення, що додає інтриги для глядача та викликає співпереживання. В багатьох випадках промісиви та менасиви містяться в реченнях умови: *якщо..., то ...*. Таким чином, їх легко розпізнати, варто лише звертати увагу на семантику.

Промісив переданий за допомогою перформативу – досить рідкісне явище. Перекладач вдався до перестановки частин речення, що спричинило зміну типу МА.

I promised you that I'd take care of him. I want you to be proud of us, mum
(Supernatural, S. 13, Ep. 6).

Я dbаю про нього тому, що обіцяв. Бо я хочу щоб ти пишалась нами [92].

В оригіналі речення звучить від першої особи однини, проте в минулому часі, що є непритаманним перформативам. В перекладі незначно змінюється значення. *Я обіцяв, що подбаю* означає, що цей момент настане або вже настав. Речення на цільовій мові уточнює цей аспект, і ми розуміємо, що момент виконання обіцянки вже настав.

А також промісив в перекладі може відповідати квеситиву із вторинною функцією уточнення. Ілокутивна сила промісиву напряду залежить від семантичного наповнення речення. Якщо семантично слова позначають більш загальні поняття, то вони діють на реципієнта з меншою ілокутивною силою, більш конкретизовані поняття – з більшою.

I'll make a decision if you give me a chance. Sam won't even know
(Supernatural, S. 13, Ep. 7).

Я ж можу сам прийняти рішення, не вплутуючи у це Сема? [92]

В оригіналі промісив виражає впевненість у своїх словах. Завдяки тому, що в перекладі ми отримали питальне речення, воно виражає навпаки непевність. Мовець намагається уточнити інформацію та отримати дозвіл. Останнє є спільною вторинною функцією реквестиву і квеситиву, саме тому заміна МА є вдалою.

Менасиви це досить специфічний тип МА, який майже неможливо виразити по-іншому. В цьому МА обов'язково має бути присутній компонент з негативною семантикою. Головна умова реалізації менасивів це – небажання адресата фізичного втілення цього МА.

You end them or you die (Supernatural, S. 13, Ep. 8).

Або вони, або ти [92].

З допомогою менасиву автор намагається викликати страх, а також обмежити відповідь, диктуючи умови. В українському кінотексті перекладач дотримується всіх цих особливостей, проте виражає менасив констативом. Український варіант звучить ніби у адресата немає жодного вибору і його просто ставлять перед фактом. Ці два

конкретні речення є на межі двох різних МА. З однієї точки зору, можна припустити, що речення оригіналу – це констатив, і це можливо довести. Ми дотримуємося думки, що англійське речення є менасивом, оскільки у ньому присутнє дієслово з експліцитним значенням, на відміну від перекладу на українську мову.

Ми спостерігаємо характерні для менасивів конструкції, а саме речення умовного характеру. Головним викликом для перекладача при зміні типу МА є збереження та висвітлення умовності, попри зміну мовленнєвої конструкції.

– *If you don't free the Ghosts at the Meadow's house, I won't stop!*

– *Deal* (Supernatural, S. 13, Ep. 5).

– *Звільни привидів з будинку Медовса. Це все чого я прошу...*

– *Згода* [92].

Приклад відтворює зміну менасиву на директивний МА. Директив не містить елементів умови, тому при перекладі втрачається первинна інтенція залякування. Незважаючи на це, реакція реципієнта задовольняє і менасив в оригіналі, і директив в перекладі. Цей приклад перекладу на нашу думку є невдалим, оскільки в тексті прослідковується зміна емоційно-експресивного навантаження висловлювання. Кінотекст має відповідати емоційності кінокартини та психологічному стану героїв у момент мовлення.

Заміна менасиву промісивним типом МА здійснюється аналогічно до перекладу промісивних висловлювань менасивами, тобто застосовується антонімічний переклад. Ця трансформація змінює ілюктивну силу висловлювання, проте зберігає структуру умови та смисли, вкладені у мовленнєвий акт.

If you don't bring me back to life, I'll knock down this whole multi versal quantum thing (Supernatural, S. 13, Ep. 5).

Якщо ти повернеш мене до життя, я обіцяю, що не зруйную цю багат шарову квантову конструкцію [92].

Найкращим способом передати менасив є відповідний менасивний МА в перекладі. На матеріалі дослідження ми визначили, що заміни менасивів іншими типами МА є вкрай рідкісним явищем. Ми не виявили жодної заміни менасиву перформативом або квесетивом.

Перформатив є особливим типом МА; він є найбільш специфічним типом. Перформатив є висловлюванням, створеним від першої особи, що значно обмежує кількість випадків вживання. Констативи досить легко утворити з перформативів. Необхідно просто замінити підмет, що відповідає особі-мовцю.

I'm staying here (Supernatural, S. 13, Ep. 7).

Ніхто не змусить мене зрушити з місця [92].

Поставивши особовий займенник у пасивну позицію додатка, ми відвертаємо увагу від суб'єкту та підкреслюємо ідею мовленнєвого акту. У цьому випадку констатив у перекладі не поступається перформативу ілюктивною силою, а можливо навіть діє з більшою силою.

У випадку заміни перформативу директивом відбувається те ж явище, що і з констативом. Суб'єкт мовлення та дія, яку він виконує відходить на другий план, а головну роль відіграє імперативне прохання, звертання, вимога, наказ і т. д. На цьому прикладі ми розглядаємо реквестив (прохання) як вид директиву.

I'm coming with you. I'll follow your lead (Supernatural, S. 13, Ep. 9).

Візьміть мене. Я буду слухати вас [92].

Судячи з контексту директив вжито вдало. Уникнення дослівного перекладу є кращим рішенням, а перефразування не викликало ніяких розбіжностей з візуальним оформленням кінокартини.

Наступне речення демонструє нам вдалий приклад заміни перформативу менасивом. Така заміна можлива лише в тому випадку, якщо у оригінальному реченні закладені негативні смисли.

I'm getting nervous because of your tricks. It pieces me off.
(Supernatural, S. 13, Ep. 9).

Якщо ти не облишиш свої жарти, я розізлиюсь [92].

В англійському реченні ми спостерігаємо причинно-наслідковий зв'язок. При перекладі цей зв'язок змінюється на притаманне менасиву складнопідрядне речення з підрядним умови. При цьому ілюктивна сила висловлювання зменшується, оскільки українське речення описує майбутню дію, а перформатив вживається в теперішньому часі.

В матеріалі дослідження досить часто зустрічаються перформативи, виражені промісивами. Це пов'язано з бажанням підвищити емоційність, напруженість моменту, драматизувати та викликати сильніші почуття. МА.

– *I'm slipping down.*

– *I'm holding you.* (Supernatural, S. 13, Ep. 6).

– *Я не можу втриматись, я сповзаю.*

– *Я тебе витягну* [92].

У цьому випадку мають однакову ілокутивну силу, незважаючи на різні часові форми. Хоча первинна функція перформативу, що розглядається – розповісти про свої дії, але вторинною функцією є переконування, що співставляється з промісивом.

Випадки заміни перформативу квеситивом у кінотексті відсутні. Проте є кілька випадків заміни квеситиву перформативним МА.

Квеситиви є одними з найпоширеніших МА. Оскільки кінотекст є апріорі сукупністю діалогів, то в ньому міститься значна частина квеситивів. Характерною рисою цих мовленнєвих актів є відповідність питальним реченням за комунікативним типом. Наступний приклад зображує передачу квеситиву констативом.

You said you wanted to give this a shot, right? (Supernatural, S. 13, Ep. 6)

Ти ж сам хотів спробувати [92].

Інтенція мовця, що вживає зазначений вище квеситив, це уточнення інформації. Дане питання слід віднести до питань-перепитів. За допомогою питань-перепитів здійснюють повторення отриманого повідомлення з питальною інтонацією. Висловлювання даного типу є реакцією на фізичну та мовленнєву діяльність іншого комуніканта. Комунікативним метою перепитів є відгук на фразу співбесідника, зміна чи перевірка інформації, яка надходить до адресата, а також контроль мовленнєвої поведінки комуніканта та вираження емоційного та психологічного стану співбесідника (подив, злість, обурення, невдоволення, сподівання як от у попередньому прикладі тощо).

Наступний приклад зображує субституцію квеситиву перформативним МА.

What can I do except trying to be nice? (Supernatural, S. 13, Ep. 5).

Я намагаюсь підбадьорити його. Нічого іншого не залишається [92].

Квеситив вжитий мовцем з метою виразити безвихідність становища з ноткою іронії. Перекладач застосував членування речень, щоб виразити змістовну і докінчену думку. Перше речення – це ідеальний приклад перформативу, який виражає дії людини, з метою покращити ситуацію. Друге речення компенсує переживання та усвідомлення безвихідного положення. Тому поділ на два речення, які мають різні емоційні відтінки та доповнюють одне одного, вирівнюючи ілокутивну силу, є гарним рішенням.

Квеситив – це другий за частотністю в тексті оригіналу МА. Інколи, щоб уникнути великого скупчення і повторення квеситивів, їх заміняють іншими типами МА. При цьому аналізуючи відтінок квеситиву, перекладач обирає який саме МА допоможе як найточніше передати інтенцію.

You gonna do the silent thing? What if we cut off one of your fingers? Will you speak? (Supernatural, S. 13, Ep. 7).

Граємо в мовчанку? А ми відріжемо тобі палець й поглянемо чи зможеш ти мовчати [92].

В цьому прикладі перекладач вирішив з'єднати квеситив із менасивом, що виражений питанням і замінити їх повноцінним менасивом (комунікативний тип – розповідне речення). Таким чином, перекладач уникнув постійного повторення питальних речень і наголосив на елементі погрози.

Квеситив відповідно може виражатись і промісивом, проте для того, щоб здійснити таку заміну, потрібно бути впевненим, що значення оригінального квеситиву межує з комунікативною інтенцією іншого МА. В наступному прикладі умовою адекватної заміни став контекст.

How can I prove it? Easy! (Supernatural, S. 13, Ep. 7).

Я тобі це доведу! [92]

Без уточнення після речення – перлокутивний компонент цього висловлювання може бути нереалізований. *Easy* відразу змінює емоційне забарвлення картини, що важливо, оскільки в епізоді кінокартини міміка героїв вказує радше на самовпевненість, ніж на пошук способу виконати дію. Загалом, промісиви на місці

квеситиву не досить поширені. Зовсім не знайдено в тексті заміни квеситивного МА директивом.

Отже, при перекладі МА важливо максимально точно відтворити ілокутивну силу, передати інтенцію адресанта, узгодити репліки учасників комунікації, підлаштувати висловлювання героїв згідно їх рухів та жестів, поєднати висловлювання з контекстом комунікативної ситуації. Для досягнення вищеперерахованих вимог МА може бути перекладений відповідним МА або МА іншого типу. Вдала заміна МА іншим МА виявляється у передачі інтенціонального потенціалу та експресивно-емоційного навантаження. Задля правильного вибору варіанту перекладу МА необхідно розуміти первинну функцію МА, аналізувати вторинну функцію конкретного висловлювання та співставляти їх з потенційними варіантами відтворення.

3.2.2. Інтерпретація невербальних засобів комунікації у перекладі.

Головною відмінною рисою кінотексту є відображення у ньому двох семіотичних систем: лінгвістичної та нелінгвістичні. Унікальність такого роду тексту полягає у тому, що його лінгвістична сторона представлена не тільки усною, але і письмовою складовою.

Письмова складова проявляється у титрах і текстових вкрапленнях. До текстових вкраплень відносимо всі явища матеріального світу у фільмі, такі як вивіски, покажчики, листи, записки. Нелінгвістична система може бути представлена шумами природничого та технічного походження, а також жестами та мімікою акторів.

Відтак, наприклад, вербальний і невербальний компонент повинні перебувати у синхронії. Крім того, необхідно зберігати синхронію візуальну (відповідність вимовлених слів міміці та жестам акторів) і звукову (схожість голосів, інтонаційних характеристик і національних особливостей, таких як передача діалекту або акценту), а також синхронно змісту.

Особливості кінотексту, обумовлені його полісеміотичною природою, створюють певні складнощі для його перекладу. Так, наприклад, вербальний і

невербальний компонент повинні перебувати у синхронії. Крім того, необхідно зберігати синхронію візуальну (відповідність вимовлених слів міміці і жестам акторів) і звукову (схожість голосів, інтонаційних характеристик і національних особливостей, таких як передача діалекту або акценту), а також синхронію змісту.

Характерною особливістю перекладу кінотексту є наявність візуального компоненту, а отже – невербальних засобів комунікації, які накладаються на вербальний компонент мовлення персонажів. Здійснюючи переклад кінотексту, перекладач має не просто працювати з текстом кінофільму, але також і співставляти репліки героїв з їхніми діями та комунікативною поведінкою на екрані.

Відтак, важливо звернути увагу на особливості перекладу лінгвістичного візуального компоненту кінотексту. Так, у професійному перекладі серіалу «Supernatural» титри, надписи та інші елементи візуального тексту перекладаються за допомогою їх озвучування. У кадрі ці елементи кінотексту не змінюються й також не використовуються субтитри для відтворення цих надписів (якщо глядач вручну не налаштує відтворення відео з функцією субтитрів).

На основі проаналізованого матеріалу, можна виділити деякі помилки, допущені при локалізації такого відеоматеріалу. Наприклад, у одному з епізодів серіалу герої обговорюють те, що вони переглядають на сторінках комп'ютеру. При цьому, хоча текст статті, яку читають герої в Інтернеті, досить чітко видно у кадрі й англомовний глядач має змогу прочитати деякі її фрагменти та отримати додаткове уявлення про події серіалу та хід розслідування чергового містичного злочину, у перекладі відсутня адаптація цього тексту для українського глядача.

Такі опущення у перекладі зустрічаються досить часто, що вважаємо грубою помилкою, адже зникає полікодовість, як одна з головних характеристик кінотексту. Окрім того, український глядач може відчувати недостатність інформації, оскільки бачить текст на екрані, але не може зрозуміти його, якщо сам не володіє англійською мовою. Окрім того, при перекладі деякі надписи, які не несуть важливої інформації у рамках сюжету, видалені з візуального ряду фільму.

3.3. Застосування прагматичних трансформацій при перекладі мовленнєвих актів у кінотексті

При перекладі МА з позицій прагматики та комунікативного підходу головними чинниками, на які звертає увагу перекладач є первинне (пряме) чи вторинне (непряме) значення МА, ілокутивна сила висловлювання. При заміні МА через призму прагматики відповідно мають застосовуватись трансформації прагматичного спрямування. Завдяки класифікації прагматичних трансформацій В. Карабана ми маємо змогу детальніше розглянути взаємозв'язки МА, їх пересічні значення, модифікації сили висловлювання та відношення між ефектом висловлювання в оригіналі та в перекладі.

Досліджуючи способи відтворення МА, ми виявили, що в обраному матеріалі дослідження МА може бути перекладений за допомогою того ж самого типу МА або іншого типу МА. Обираючи інший тип МА перекладач має враховувати відтінок значення англійського МА та зберегти певні спільні інтенціональні риси. Для того, щоб відтворити прямий МА за допомогою непрямого МА та навпаки перекладач застосував зазначені нижче прагматичні трансформації.

Заміна прямого мовленнєвого акту прямим з тією ж ілокутивною силою – це найменш поширений варіант перекладу у матеріалі дослідження. Це зумовлено тим, що усі МА відрізняються за своїм прямим значенням. Існує лише декілька варіантів, коли пряме значення різних типів МА співпадає. Іntenція виражається у повній мірі, проте змінюється комунікативний тип речення. Точність відтворення МА при цій прагматичній трансформації можна прослідкувати в наступному прикладі.

– *Can I ask you a question? About Donna?*

– *Okay.*

– *Is she gonna be okay? (Supernatural, S. 13, Ep. 11)*

– *Я хочу в тебе децю запитати. Про Донну.*

– *Запитуй.*

– *З нею ж все буде добре? [92]*

Вище зазначений квеситив виражено за допомогою констативу в перекладі. Герой хоче отримати певну інформацію, і з позицій ввічливості висловлює бажання

щодо отримання такої інформації. В перекладі мовець також повідомляє реципієнта про своє бажання, але у стверджувальній формі. Інформування про свої бажання можна розцінювати і як запит, і як повідомлення, що є первинними значеннями вище зазначених МА. Хоча тип МА та комунікативний тип речення змінилися, проте ілокутивна сила залишилась на тому ж рівні.

При заміні непрямого МА іншим непрямим актом ілокутивна сила в будь-якому випадку трохи змінюється. Ця трансформація має сенс в тому випадку, якщо в різних МА є якісь спільні відтінки значення.

Thought you might want to come along (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Не хочеш з нами? [92]

В цьому прикладі англійське речення виступає непрямим директивом. Мовець в імпліцитній формі запрошує адресата слідувати за ним. Мовленнєва структура *you might want* використовується тоді, коли мовець виражає непевність в чомусь або ж (як у цьому випадку) хоче зробити пропозицію чи запрошення. В перекладі МА виражено квеситивом. Іntenція запрошення в українському реченні стає менш вираженою. Це запитання не лише демонструє намір, а й дає реципієнту можливість зробити вибір. Причому в запитанні вжито заперечна форма, що свідчить про схильність мовця отримати несхвальну відповідь. А також це підштовхує адресата до негативної відповіді в той час, як в англійському реченні наголос робиться на зворотне.

Така ж трансформація прослідковується і в наступному прикладі. Проте в цьому прикладі відбулася заміна непрямого констативу непрямим директивом. Констатив вважаємо непрямим. З контексту ми розуміємо, що висловлювання вжито у саркастичній формі, а інтенція мовця – проінформувати адресанта про небезпеку та вплинути на його рішення. Директив є непрямим, оскільки спонукальне речення має позитивну форму, але протилежний зміст. Директивний МА у перекладі спонукає адресата переглянути свій план. Ілокутивна сила директиву дещо відрізняється від констативу. Констатив звучить більше як застереження, а директив як несхвалення.

– *Can't go in as FBI, not with doctor/patient confidentiality.*

– *So, we have to go in as something else.*

– *This is a dumb idea.*

– *Just follow my lead.*

– *Yeah, doctor's gonna eat our liver with some fava beans and a bottle of Chianti*

(Supernatural, S. 13, Ep. 4).

– *Через конфіденційність варіант із Еф-Бе-Ер не пройде.*

– *Підемо як хтось інший.*

– *Ідея жахлива.*

– *Просто підігруй.*

– *Так, нехай лікар повечеряє нашими печінками з горошком і вином зап'є*
[92].

У матеріалі дослідження досить часто використовувалась заміна непрямого МА прямим із тією ж ілокутивною силою. Непрямий МА містить в собі імпліцитний компонент, який в перекладі стає експліцитним і передається за допомогою того МА, первинна функція якого збігається з метою висловлювання. Зазвичай така трансформація застосовується, якщо у висловлюванні наявні такі елементи гумору як іронія та сарказм.

Yeah, well, what does these days? (Supernatural, S. 13, Ep. 4)

Мене вже нічим не здивуєш [92].

Цей приклад демонструє заміну квеситиву констативом зі збереженням ілокутивної сили. Квеситив у цьому випадку є риторичним запитанням, яке не потребує зворотної реакції від адресата. Хоча МА подано у вигляді питання, запит інформації тут не має місця. Тому ми вважаємо цей квеситив непрямым. Деякі з риторичних запитань мають саркастичне значення. Їх вживають для того, щоб висловити негативне значення в позитивній формі. Таке протиріччя форми та змісту у тексті оригіналу задає висловлюванню певну експресивність, яку потрібно підтримувати і в перекладі. Перекладач вдається до використання подвійного заперечення, щоб не знизити планку ілокуції. Саркастичний відтінок прослідковується і в тексті оригіналу, і в цільовому тексті.

Наступний приклад відноситься до категорії замін прямого МА непрямым з тією ж ілокутивною силою. Англійське речення є прямим директивом. На це вказує імператив *stay*. При перекладі директив змінюється констативом. Констатив все ще

зберігає ознаки директиву, оскільки імпліцитно вказує на прохання, звернене до реципієнта. В перекладі прохання виражено досить делікатно, а в оригіналі це компенсується ввічливою формою *please*. Саме тому ілокутивна сила співпадає у висловлюваннях.

Claire, I know you're not gonna like this, but, please, stay here to keep Kaia and the girls safe. Just until we've checked things out, okay? (Supernatural, S. 13, Ep. 11)

Знаю, тобі це не сподобається, але я б хотіла, щоб ти захищала Кайю та дівчат. Принаймні, поки ми все не перевіримо [92].

В рамках наукової розвідки ми дослідили таку прагматичну трансформацію як заміна непрямого МА прямим, але з іншою ілокутивною силою. Таких прикладів у кінотексті досить мало. У тексті оригіналу звучить констатив із слабшою ілокутивною силою, ніж директив у перекладі. Іntenціональність констативу полягає в тому, що мовець здійснює намір познайомити між собою інших учасників комунікативної ситуації. Директив зобов'язує адресата виконати бажання мовця. Ілокутивна сила в перекладі більша, ніж в оригіналі.

There's somebody I want you to meet. This is, this is Patience (Supernatural, S. 13, Ep. 10).

Познайомся з деким. Це... Пейшенс [92].

Протилежною до попередньої трансформації є заміна прямого МА непрямым з іншою ілокутивною силою. В цьому прикладі директив виражає прохання. Це є первинною функцією реквестиву, що є підтипом директиву.

Leave me alone (Supernatural, S. 13, Ep. 10).

Я хочу побути сама [92].

При заміні цього МА на констатив ілокутивна сила втрачається. Звернення адресоване до співрозмовника у перекладі спрямовується на самого мовця. Тому не до кінця зрозуміло чи мовець хоче піти геть чи навпаки, щоб оточуючі залишили його.

У Додатку Е наведені кількісні показники використання прагматичних перекладацьких трансформацій. Найбільш поширеною трансформацією є заміна непрямого мовленнєвого акту прямим із тією ж ілокутивною силою (30% від загального числа). Окрім того, кількісний аналіз показав, що у 20% використовується

така перекладацька трансформація, як заміна непрямого мовленнєвого акту іншим непрямим актом з дещо іншою ілокутивною силою. У 24% застосовується заміна прямого мовленнєвого акту непрямим з іншою ілокутивною силою, 12% становить заміна прямого мовленнєвого акта непрямим з тією ж ілокутивною силою. Натомість, значно рідше застосовується заміна прямого мовленнєвого акту непрямим з іншою ілокутивною силою (10%). Найменш представлені випадки використання заміни прямого мовленнєвого акту прямим з тією ж ілокутивною силою (4%).

Отже, в матеріалі дослідження було виявлено всі типи прагматичних трансформацій, представлені в класифікації В. Карабана. Прагматичні трансформації допомагають перекладачеві точно визначити інтенцію та поставити правильні акценти на прагматичні функції МА у цільовому тексті. Розглядаючи переклад з точки зору прагматики, ми дійшли висновків, що вдалий переклад залежить від аналізу первинних та вторинних функцій МА, які відповідають прямому та непрямому виду МА. Прагматичними трансформаціями передбачено певне відхилення від норми, а саме збільшення або зменшення ілокутивної сили висловлювання. На прикладах ми виявили, що це закономірне явище, яке не впливає поганим чином на якість перекладу, а подекуди навіть адаптує та покращує його.

3.4. Засоби передачі інтенції висловлювань у кіноперекладі

Розглянемо особливості та засоби перекладу кінотексту з урахуванням комунікативно-прагматичних інтенцій. Проаналізуємо стратегії перекладу та перекладацькі трансформації, які дозволяють перекладачу ефективно відтворювати комунікативно-прагматичний потенціал мовленнєвих актів.

Передусім, слід звернути увагу на дослівний переклад, який часто дозволяє перекладачу уникнути викривлення чи втрати семантичних, прагматичних чи комунікативних аспектів тексту оригіналу. Наприклад, у наступному прикладі, який містить констативний МА, використовується дослівний переклад, а також застосовані деякі перекладацькі трансформації:

When a person dies and their soul can't move on... They're called ghost (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Коли хтось гине і душу щось тримає... Вони стають привидами [92].

При перекладі фразового дієслова *move on* використовується еквівалентний, а не дослівний переклад – *рухатися далі*. Саме такий переклад подають словники для цього фразового дієслова. При перекладі речення *They're called ghost*, яке має констативний характер, використовується також опущення деяких елементів вихідного тексту (опущена лексема *called*), що не несе смислового чи прагматичного збитку.

Окрім дослівного та еквівалентного перекладу при перекладацькому опрацюванні кінотексту можуть використовуватися різні типи трансформаційного перекладу. Наприклад, у наступному прикладі використовується граматична заміна при перекладі прикметника *evil*. У перекладеному тексті використовується іменник *негідник*:

Jack doesn't have to be evil. We can teach him not to be (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Джек не обов'язково буде негідником. Ми можемо виховати його [92].

До граматичних заміन відносяться заміна форм слова, заміна частин мови, заміна членів речення або ж синтаксичні заміни у складному реченні. Окрім того, у цьому прикладі використовується й такий перекладацький прийом, як синонімічна заміна (слово *hide* перекладене не як *ховати* або *приховувати*, а як *переховувати*):

Dean, we can't hide him forever (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Діне, ми не можемо весь час його переховувати [92].

Однією з найбільш розповсюджених перекладацьких трансформацій є перестановка елементів вихідного речення. Використання цієї трансформації тісно пов'язане з граматичними відмінностями української та англійської мов. Наприклад, у наступному реченні відбулася перестановка таких елементів вихідного тексту, як *sees this* – *це побачить*, *fire you* – *тебе звільнить* тощо:

If Dave sees this, he's gonna fire you (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Якщо Дейв це побачить, він тебе звільнить [92].

Може також відбуватися як членування речень (коли замість одного цілісного речення у тексті оригіналу використовується кілька менших речень у тексті перекладу), так і об'єднання речень. У наступному прикладі ми можемо спостерігати використання прийому об'єднання двох англомовних речень у єдине речення при перекладі українською мовою:

Let's face it, buddy. I'm untouchable (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Визнай це, друже – я тут недоторканий [92].

Це речення є директивним за своїм прагматичним потенціалом, воно виражене у ввічливій формі (використовується формула *let's*). У тексті перекладу два речення англомовного кінотексту об'єднані в одне. Втім, у англомовному варіанті перше речення є директивою (*Let's face it, buddy*), тоді як друге речення (*I'm untouchable*) має констативну природу, воно є констатацією певного факту. Об'єднання речень у одне зміцнює комунікативні зв'язки між ними, об'єднує комунікативно-прагматичний потенціал обох речень.

Слід зауважити, що хоча частіше за все дослівний переклад є досить ефективним (якщо у тексті відсутні складні для перекладу лексичні або граматичні елементи), інколи його застосування може бути помилковим рішенням перекладача. Так, наприклад, у наступному реченні використовується розмовний вираз *Good for you*, який має значення «Пощастило тобі» або «Щасливчик». Такий переклад є еквівалентним, однак перекладач, який працював над адаптацією серіалу українською мовою, обирає дослівний переклад:

Cool. Good for you (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Круто. Добре для тебе [92].

Вислів *Добре для тебе* навряд чи буде зрозумілим для українського глядача, оскільки дослівно перекладений такий сталий розмовний вираз втрачає свій сенс. У цьому випадку відбувається комунікативна невдача при сприйнятті глядачем серіалу з таким варіантом перекладу. Цей приклад демонструє невдалий переклад мовленнєвого акту, унаслідок чого втрачається як семантика вихідного виразу, так і його комунікативно-прагматичний потенціал.

Саме еквівалентний переклад, як правило, виявляється найбільш ефективною стратегією перекладу кінотексту. Наприклад, у наступному реченні переклад українською мовою здійснено еквівалентну передачу директивного мовленнєвого акту:

I think you should call your mom (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Гадаю, тобі краще подзвонити своїй матері [92].

Перекладач використовує еквівалентний переклад для передачі мовного елемента, який репрезентує директивний потенціал висловлювання: *I think* – *Гадаю*. Модальне дієслово *should*, яке є важливим засобом вираження прагматичного потенціалу поради як директивного мовленнєвого акту, також відтворене за допомогою якісного еквіваленту *краще*. Такий переклад досить точно відтворює значення англійського модального дієслова.

При перекладі запитання, яке часто слугує імпліцитним засобом вираження тих чи інших мовленнєвих актів, часто використовується перекладацька трансформація опущення, наприклад:

We still have holy oil, right? (Supernatural, S. 13, Ep. 1)

У нас ще залишилась свята олія? [92]

У цьому випадку розділове питання в англійській мові перекладене без збереження розділового елемента *right*.

За допомогою синтаксичної форми запитання мовець може висловлювати директивний мовленнєвий акт, наприклад:

Can we just talk about what happened back there? (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Може спочатку обговоримо те, що там відбулося? [92]

У цьому випадку прагматичний та комунікативний потенціал висловлювання полягає у тому, що це запитання опосередковано виражає пропозицію. Перекладач застосовує еквівалентний переклад – зокрема, модальне дієслово *can* перекладене як *може*.

Еквівалентний переклад застосований також і при перекладі директивного мовленнєвого акту у наступному прикладі:

Easy. Easy now. I'm just... (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

Тихо, не бійся. Я лише... [92]

У цьому випадку використовується переклад директивного мовленнєвого акту (прохання). Прикметник *easy* перекладений як *тихо*, при цьому не збережений повтор, присутній у оригінальному тексті. Також перекладач об'єднує речення. Загалом, прагматичний потенціал такого мовленнєвого акту тут цілком збережений.

Розглянемо з точки зору особливостей перекладу також і наступний приклад уривку кінотексту:

– I'm sorry. Are you defending the Son of Satan?

– I'm not defending anything. I'm just saying, look, with everything that's happened, I'm obviously spun out also, but we need a plan.

– Yeah, kill him! Okay? That's the plan. Look, right now, all that matters is finding him and ending him before he hurts anybody else. And once we do that, we'll figure everything else out (Supernatural, S. 13, Ep. 1).

– Я не зрозумів, ти захищаєш сина Сатани?

– Я нікого не захищаю. Я просто кажу, після всього що сталося я, можливо, трохи збитий з пантелику, але нам потрібен план.

– Так, вбити його! Оце і увесь план. Зараз головне – знайти його і порішити, доки ніхто не постраждав. А вже потім розберемося з усім іншим [92].

У останньому реченні цього уривку діалогічного мовлення персонажів серіалу використовуються директивні мовленнєві акти, які виражають пропозицію. У розмовному мовленні персонажів серіалу використовується лексема *look*, яка привертає увагу співрозмовника до наступного тексту висловлювання. Також перекладач вдається до скорочення вихідного тексту. Наприклад, речення *And once we do that, we'll figure everything else out* містить два компоненти, перший із яких опущений у тексті перекладу – *А вже потім розберемося з усім іншим*.

Окрім того, звернемо увагу на наступний уривок із перекладу серіалу «Supernatural», у якому також спостерігаємо особливості перекладу директивного акту:

I know you think that you can use him as some sort of an interdimensional can opener, and that's fine. But don't act like you care about him, because you only care about what he can do for you (Supernatural, S. 13, Ep. 4).

Ти думаєш, що можеш використати його як якийсь міжпросторовий консервний ніж, чудово. Але не роби вигляд, що турбуєшся про нього, бо тебе турбує тільки те, що він може зробити для тебе [92].

У цьому випадку використовується дослівний переклад з елементами перестановок елементів вихідного тексту, а також застосовуються синонімічні та граматичні заміни.

Важливо також звернути увагу на аналіз контексту при перекладі кінотексту. В. Я. Миркін виділяє вербальний, ситуативний, фізичний, психологічний та інші типи контекстів [49, с. 97]. Маркерами ситуативного контексту є ситуація комунікації, психологічного контексту – психологічний стан мовців, а маркерами вербального (а також невербального) контекстів є мовні засоби вираження мовленнєвого акту, а також невербальна поведінка адресанта та адресата, яка допомагає зрозуміти інші типи контекстів.

Наприклад, у наступному кінодіалозі значну роль відіграє ситуативний контекст, знання якого перекладачем забезпечить можливість адекватно відтворити прагматичний потенціал МА:

– *Yeah, when I told Dad I was scared of the thing in my closet he gave me a 45.*

– ***What was he supposed to do?***

– *I was 9 years old. He was supposed to say “Don't be afraid of the dark”.*

– *“Don't be afraid of the dark?” – are you kidding me? Of course, you should be afraid of the dark* (Supernatural, S. 1, Ep. 1).

У цьому уривку використовується непрямий квестивний МА, виражений запитанням *What was he supposed to do?* У цьому випадку мовець оцінює дії свого батька, який давав зброю 9-річній дитині. Без розуміння ситуативного контексту сенс та прагматична ціль цього МА втрачаються.

Мовленнєвий акт з інтенцією докору *He was supposed to say “Don't be afraid of the dark”* виражає прагматичні цілі молодшого брата, який засуджує батька.

Експресивна фраза *Are you kidding me?*, яка звучить у відповідь, повністю заперечує цей докір та підтверджується твердженням – *Of course, you should be afraid of the dark*. Ситуативний контекст тут полягає у небезпеці, яка постійно загрожує цій родині, а тому вираз *you should be afraid of the dark* набуває сенсу саме у цьому кіноконтексті.

Знання ситуативного та психологічного контексту у цьому випадку дозволяє перекладачам створювати адекватний переклад кінотексту. Розглянутий уривок перекладений українською мовою таким чином:

– *Справді? Коли я сказав батьку, що мене налякала істота у моїй шафі, він дав мені пістолет 45 калібру.*

– *А що ще він мав зробити?*

– *Мені було лише 9. Він міг просто сказати «Не бійся темноти».*

– *«Не бійся темноти»? Ти що, знущаєшся? Звісно, ти повинен боятися темноти!* [92]

Здійснений переклад достатньо точний та відповідає прагматичним інтенціям мовленнєвого акту оригінального тексту. Таким чином, контекст виступає основою для розпізнавання прагматичних функцій та інтерпретації різних типів речень та є важливим засобом для використання його при перекладі англомовних текстів. Особливо важливу роль контекст відіграє у кінотексті, адже, як правило, тільки за умови знання контексту (комунікативної ситуації, сюжету твору, характерів героїв та їхньої мотивації), можна у повній мірі зрозуміти мовленнєвий акт, виражений у тій чи іншій кінорепліці, та правильно перекласти його українською мовою.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження проаналізовано теоретичні аспекти комунікації за допомогою комунікативно-прагматичного підходу. Дослідження, присвячене аналізу прагматичних функцій мовленнєвих актів та їх відтворення українською мовою в кінотексті, дало змогу дійти таких висновків :

1. Комунікація здійснюється різними засобами, найголовнішими серед яких є мовні. З їх допомогою комуніканти впливають один на одного, а тому такі аспекти спілкування називають прагматичними. Прагматичні аспекти спілкування – це аспекти, пов’язані з впливом суб’єктів один на одного за допомогою мовних засобів (коду). Прагматичні аспекти спілкування залежать від учасників спілкування і стосунків, які між ними склалися.

Насьогодні прагмалінгвістика являє собою міждисциплінарну область, яка фокусується на вивченні явища комунікації. До комунікації учасників спілкування спонукає комунікативний намір. Здійснення комунікативного наміру – це циклічний процес, що починається з формування інтенції у думках адресанта та охоплює складні психологічні процеси, перш ніж мовець виразить намір за допомогою мовного коду. Логічною точкою кульмінації здійснення комунікативного наміру є трактування мовленнєвого акту адресатом.

Комунікативний намір виражається за допомогою мовленнєвих актів. Мовленнєвий акт виступає основним поняттям прагматики. Він позначає цілеспрямовану комунікативну дію, що здійснюється згідно з правилами мовленнєвої поведінки.

Незалежно від кількості елементів всередині класифікацій різних науковців, головним критерієм розмежування мовленнєвих актів є їхня первинна комунікативна функція. Первинні комунікативні функції вказують на приналежність мовленнєвого акту до певного. Вони визначаються за граматичними, семантичними та навіть синтаксичними ознаками (напр. квеситиви). Вторинні комунікативні функції відповідають комунікативній меті, яку мовець виражає імпліцитно. Різні типи

мовленнєвих актів не мають сталих наборів та сталої кількості вторинних комунікативних функцій.

2. Як показав аналіз, контекст виступає основою для розпізнавання прагматичних функцій та інтерпретації різних типів речень та є важливим засобом для використання його при перекладі англомовних текстів. Важливу роль контекст відіграє й у кінотексті, адже, як правило, тільки за умови знання контексту (комунікативної ситуації, сюжету твору, характерів героїв та їхньої мотивації), можна у повній мірі зрозуміти мовленнєвий акт, виражений у тій чи іншій кінорепліці.

Аналіз невербального компоненту перекладу кінотекстів показав, що вербальний і невербальний компоненти повинні перебувати у синхронії. Для перекладача важливо зберігати синхронію візуальну (відповідність вимовлених слів міміці та жестам акторів) і звукову (схожість голосів, інтонаційних характеристик і національних особливостей, таких як передача діалекту або акценту), а також синхронно змісту, що дозволяє робити переклад більш якісним та прагматично достовірним (відповідним оригіналу).

3. Варіантність комунікативних функцій впливає на те, що одна комунікативна функція може бути притаманна кільком мовленнєвим актам. При чому первинна комунікативна функція одного мовленнєвого акту може бути вторинною комунікативною функцією для іншого мовленнєвого акту, або різні мовленнєві акти можуть мати однакові вторинні комунікативні функції. Це є однією з причин заміни типу мовленнєвих актів при перекладі. Після аналізу первинних та вторинних комунікативних функцій висловлювання перекладач визначає доцільність зміни типу мовленнєвого акту. При виборі типу мовленнєвого акту на заміну оригінальному перекладач керується такими засадами як збіг комунікативних функцій обох мовленнєвих актів, ситуативний контекст, узгодження з репліками співрозмовника, успішні умови реалізації обох мовленнєвих актів та візуальний контекст.

Іншими причинами, за яких перекладач вдається до зміни прагматичної функції мовленнєвого акту є необхідність підкреслити ієрархічну природу відносин адресанта та адресата; підвищення/зниження емотивного та експресивного навантаження

виразу; компенсування прагматичної сили попереднього МА; відсутність подібних мовленнєвих конструкцій у мові перекладу.

4. Було здійснено кількісний аналіз комунікативно-прагматичних функцій висловлювань. Було визначено відсоткове співвідношення різних типів мовленнєвих актів у досліджуваному кінотексті. Із 100 прикладів (висловлювань), які становлять 100%, найбільш поширеними у кінотексті є констативи (35%), які повідомляють певну інформацію про події чи явища. Використання констативів загалом притаманне для художнього дискурсу, у тому числі й кінотекстів. Досить широко представлені також квеситиви (25%) та директивні мовленнєві акти (18%). Рідше зустрічаються промісиви (10%) та менасиви (7%), тоді як найменш поширеними є перформативи, які полягають у описі дії, яку виконує сам мовець. Таких мовленнєвих актів у нашому дослідженні нараховується всього (5%).

Після загального кількісного аналізу мовленнєвих актів, було проаналізовано способи їх відтворення з позицій прагматики. Кожен з типів мовленнєвих актів був досліджений на відтворення іншим мовленнєвим актом при перекладі. Дослідження показало, що не всі мовленнєві акти можуть бути взаємозамінними. В матеріалі дослідження ми виявили, що констативи як найбільш поширений елемент класифікації можуть бути виражені будь-яким іншим типом мовленнєвих актів. Директиви не мають спільних вторинних функцій лише з перформативами, і не можуть бути при перекладі виражені цим типом мовленнєвих актів. Промісиви можуть бути виражені за допомогою усіх типів мовленнєвих актів, окрім констативів (в цьому випадку через сильну подібність мовленнєвих актів). Ми не знайшли прикладів заміни менасивів перформативами та квеситивами. У матеріалі дослідження відсутні випадки заміни перформативів квеситивами. Квеситиви при перекладі можуть бути замінені всіма типами типів мовленнєвих актів окрім директивів.

5. В результаті дослідження було визначено прагматичні трансформації, які застосовано при перекладі одного типу мовленнєвого акту іншим. Ілокутивна сила оригінального мовленнєвого акту може: домінувати в перекладі; залишатись на тому

ж рівні; слабшати та бути витісненою ілокутивною силою перекладеного висловлювання.

Наведено кількісні показники використання прагматичних перекладацьких трансформацій. Найбільш поширеною трансформацією є заміна непрямого мовленнєвого акту прямим із тією ж ілокутивною силою (30% від загального числа). Окрім того, кількісний аналіз показав, що у 20% використовується така перекладацька трансформація, як заміна непрямого мовленнєвого акту іншим непрямим актом з дещо іншою ілокутивною силою. У 24% застосовується заміна прямого мовленнєвого акту непрямим з іншою ілокутивною силою, 12% становить заміна прямого мовленнєвого акта непрямим з тією ж ілокутивною силою. Натомість, значно рідше застосовується заміна прямого мовленнєвого акту непрямим з іншою ілокутивною силою (10%). Найменш представлені випадки використання заміни прямого мовленнєвого акту прямим з тією ж ілокутивною силою (4%).

Загалом, на сьогодні зростаюча популярність кінематографії породжує безліч нових загальних проблем перекладу кінотексту, таких як аматорський переклад, переклад для глухих, проблема лакуарності окремих героїв або цілих сюжетних ліній в інших культурах. До цього кола додається коло спеціальних проблем, наприклад, постає питання, чи варто адаптувати кінотекст, якщо він перевантажений алюзіями, або чи є припустимим пом'якшувати інвективи при перекладі субтитрами і т. д. Все це може становити перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение. Москва: Академия, 2004. 352 с.
2. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие. Москва: Академия, 2003. 124 с.
3. Бабалова Г. Г. Обучение предпереводческому анализу текста. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2008. № 3. С. 64–65.
4. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
5. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
6. Беляева Е.И. Принцип вежливости в речевом общении (способы оформления Декларативных высказываний в английской разговорной речи). *Иностранные языки в школе*. 1985. № 2. С. 12–16
7. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: учеб. пособие. Москва: Изд-во УРАО, 1998. 208 с.
8. Бурукина О. А. Функциональный подход в обучении письменных переводчиков предпереводческому анализу текста. *Вестник МГЛУ*. 2010. №14. С. 15–26.
9. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация: Сборник работ: пер. с англ. Москва: Издательская группа «Прогресс», 1989. 312 с.
10. Вахтель Н. М. Основы прагмалингвистики: Учебное пособие. Воронеж: Изд-во ВГУ, 2006. 31 с.
11. Від слова до діла: Лінгвопрагматика дискурсу / заг. ред. Л.Р. Безугла. Вінниця, 2020. 368 с.
12. Воробкало В. В. Контекст як основа для розпізнавання прагматичних функцій у кіноперекладі. *Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи*

вирішення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23–24 квітня 2021 року). Одеса, 2021. С. 114-118.

13. Воробкало В.В., Сітко А.В. Аспекти заміни прагматичних функцій при перекладі. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. №7. С. 197–200.

14. Ворошилова М. Б. Креолизованный текст: кинотекст. *Политическая лингвистика*. Екатеринбург, 2007. Вып. (2) 22. С. 106-110.

15. Вохрышева Е.В. Специфика и структура диалогических единств с идентифицирующим вопросом: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Ленинград, 1990. 16 с.

16. Гак В. Г. Высказывание и ситуация. Проблемы структурной лингвистики. Москва, 1973. С. 349-372.

17. Гнездечко О.Н. Диалогизация научного дискурса: лингвофилософский и лингвопсихологический аспекты. Территория новых возможностей. *Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса*. 2017. Т. 9. № 1. С. 181–187.

18. Горшкова В.Е. Кинодиалог как единица перевода. *Вестник НГУ. Сер. “Лингвистика и межкультурная коммуникация”*. 2006. Т. 4. Вып. 1. С. 52–58.

19. Горшкова В.Е. Концепция “культурной дистанции” и перевод кинодиалога. *Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета имени академика М. Ф. Решетнева*. Красноярск, 2006. Вып. 2 (9). С. 178–181.

20. Дзикович О. В. Комуникативно-прагматичні аспекти мовлення. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. 85 с.

21. Демецька В., Федорченко В. До проблеми перекладу кіно текстів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. праць. Розділ IV – Херсон, 2010. С. 239-243.

22. Дорошенко А. В. Побудительные речевые акты в косвенных контекстах. *Логический анализ языка. Проблемы интенциональных и прагматических контекстов*. Москва: Наука, 1989. С. 76-91.

23. Ефремова М.А. Концепт кинотекста: структура и лингвокультурная специфика: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2004. 17 с.

24. Зарецкая А. Н. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Челябинск, 2010. 21 с.
25. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську: навч. посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
26. Карамішева І. Термін “прагматика” у сучасній лінгвістиці. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. 2004. № 503. С. 128–131.
27. Карасик В. И. Языковые ключи. Волгоград: Парадигма, 2007. 520 с.
28. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва: Институт языкознания РАН, 1992. 330 с.
29. Каширина Н. А. Предпереводческий анализ текста как фактор повышения качества письменных переводов. *Известия ТРТУ*. С. 258-280.
30. Козак Т. Б. Особливості художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Тернопіль, 2015. Вип. 51. С. 221-223.
31. Козуляев А. В. Обучение динамичности эквивалентному переводу аудиовизуальных произведений: разработки и освоения инновационных методов в рамках Школы аудиовизуального перевода. *Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики*. 2015. С. 3–24.
32. Колшанский Г. В. Контекстная семантика. Москва: Наука, 1980. 149 с.
33. Комиссаров В. Н. О разделах переводоведения. *Тетради переводчика: Науч.-теор. сб.* Вып. 11. Москва: Междунар. отн., 1974. С. 3-10.
34. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва: Высшая школа, 2002. 157 с.
35. Комиссаров В. Н. Теория перевода. Москва: Высшая школа, 1990. 253 с.
36. Конецкая В. П. Социология коммуникаций. Москва: Международный университет бизнеса и управления, 1997. 304 с.

37. Конкульовський В. До визначення одиниці перекладу кінокомедій. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. Вип. 104. Ч. 2012. С. 26–266.

38. Конкульовський В. В. До проблеми перекладацьких трансформацій у кінотекстах комедійного жанру. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2012. Вип. 25. С. 62-64.

39. Кочерган М. П. Слово і контекст. Львів: Вища школа, 1980. 183 с.

40. Кривонос Я. В. Нормативні проблеми українського перекладу американської кінопродукції. *Лінгвістика*. 2010. № 1. С. 176-182.

41. Кузнецов Э.М. Роль прагматической установки в организации смыслового взаимодействия сверхфразовых единств. *Прагматические аспекты функционирования языка*. Барнаул: АГУ, 1983. С. 125-132.

42. Лавриненко И.Н. Стратегии и тактики мены коммуникативных ролей в современном англоязычном кинодискурсе: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 2011. 20 с.

43. Лавриненко И. Н. Язык кино в аспекте диахронии. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. № 83, 2016. С. 23-27.

44. Латышев Л. К. *Übersetzungslehre in Wort und Beispiel. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения: для изучающих нем. яз.* Москва: Москваеждународ. отн., 1981. 248 с.

45. Лысенко В.Л. Прагматика перевода: адекватность в художественном переводе как критерий оценки его качества. Исследовано в России. Краснодар: Изд-во Кубанского гос. ун.-та, 2009. С. 45–49.

46. Литвинова Е.М. Коммуникативно-прагматический аспект перевода специальных текстов. Москва, 2001. 252 с.

47. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики. *Лотман Ю. М. Об искусстве*. СПб., 1998. С. 288-373.

48. Малюга Е.Н. Функционально-прагматические аспекты английских вопросительных предложений: На основе сопоставления британского и

американского деловых и художественных текстов [Монография]. М.: МАКС Пресс, 2001. 296 с.

49. Мыркин В. Я. Типы контекстов: коммуникативный контекст. *Филол. науки*. 1978. № 1. С. 95-100.

50. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. Москва, 1978. С. 185–202.

51. Огнева Е.А. Коммуникативные стратегии в дискурсе телесериала «Pride and prejudice». *Когнитивные исследования языка*. Вып. 29. Москва: РАН, 2017. С. 681-688.

52. Орехова О. І. Теоретичні засади кіноперекладу: історичний аспект. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*. 2013. Кн. 3. С. 164-170.

53. Остин Дж. Истина. *Три способа пролить чернила: Философские работы*. СПб.: Изд-во «Алетейя»: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. С. 138–155.

54. Остин Дж. Перформативные высказывания. *Три способа пролить чернила: Философские работы*. СПб.: Изд-во «Алетейя»: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. С. 262–281.

55. Почепцов Г.Г., Иванова И.П., Бурлакова В.В. Предложение. М.: Высшая школа, 1981. С. 161–281.

56. Почепцов О.Г. Основы прагматического описания предложения: автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». К., 1989. 47 с.

57. Почепцов О.Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». К., 1979. 24 с.

58. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода: 4-е издание. Москва: Валент, 2010. 244 с.

59. Самкова М.А. Кинотекст и кинодискурс: к проблеме разграничения понятий. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2011. Вып. 1(8). С. 135-137.

60. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові: монографія / за ред. Ю. Чабаненко. Черкаси, 2012. 488 с.
61. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва: Прогресс, 1986. Вып. 17: Теория речевых актов. С. 170–194.
62. Сітко А. В., Струк І. В. Комунікативне навантаження риторичних запитань (на матеріалі англійської художньої прози). *Одеський лінгвістичний вісник*, 2017. № 9, Том 1. С. 231-235.
63. Сітко А. В. Комунікативні типи англійських речень та їх функції. *Філологічні студії: зб. наук. праць. Луцьк: Волинський Академічний Дім*, 2005. № 1-2 (3132). С. 128–131.
64. Сітко А.В. Прагматична інтерпретація вторинних функцій англійських інтерогативних конструкцій як проблема перекладу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2008. Вип. 75 (5). С. 321–325
65. Сітко А.В. Англійське питальне речення в рамках теорії мовленнєвої діяльності. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць*. 2005. Вип. 10. С. 120–128.
66. Сітко А.В. Проблеми відтворення окремих прагматичних функцій англійських інтерогативів *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. праць*. 2012. № 13 (248). С. 88–93.
67. Сітко А. В. Структурні особливості англійських та українських інтерогативів. *Нова філологія*. 2013. № 58. С. 187-189.
68. Сітко А.В. Відтворення комунікативної семантики англійських інтерогативних конструкцій у перекладі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Одеса, 2011. 19 с.
69. Скобнікова О. Лінгвотекстові характеристики та типологія кіносценаріїв. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. 2016. Вип. 23. С. 235–241.

70. Соссюр де Ф. Курс общей лингвистики. *Труды по языкознанию: пер. с фр. под ред. А. А. Холодовича*. Москва: Прогресс, 1977. С. 31–296.
71. Стрелковский Г. М. Теория и практика военного перевода: немецкий язык. Москва: Воениздат, 1979. 272 с.
72. Сусов И.П. Прагматика как один из векторов развития новейшей лингвистики. *Лингвистика на исходе XX века: итоги и перспективы*. Тезисы Международной конференции. Москва, 1995. С. 487–488.
73. Холявко І.В. Наукова комунікація в руслі прагматичної інтерпретації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 1. С. 84–89.
74. Шарков Ф. И. Коммуникология: основы теории коммуникации: учебник. Москва: Дашков и Ко, 2010. 296 с.
75. Шахновська І. І., Кондратьєва О. В. Прагматична адаптація під час перекладу англomовних анімаційних фільмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 40. Т. 3. С. 96-99.
76. Швейцер А. Д., Никольский Л. Б. Введение в социолингвистику. Москва, 1978. 216 с.
77. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука, 1988. 215 с.
78. Шубенко Н. О. Аудіовізуальний медіатекст: специфіка, структура, властивості. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2012. № 1. С. 145-149.
79. Шулик Р. Структура й семантика синтаксичних прагмем у текстах інформаційних жанрів інтернет-видань: автореф. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2011. 20 с.
80. Щетинкин В. Е. Пособие по переводу с французского языка на русский: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». Москва: Просвещение, 1987. 157 с.
81. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. Москва: ИКАР, 2007. 480 с.

82. Anderman G., Cintas J. D. *Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen*. Palgrave Macmillan, 2009. 272 p.
83. BaÑer M., Saldanha G. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, 2009. 704 p.
84. Dynel M. Stranger than Fiction? A Few Methodological Notes on Linguistic Research in Film Discourse. *Brno Studies in English*. 2011. P. 41-46.
85. Lacoff R. The logic of politeness. *Papers from the Ninth Regional Meeting of Chicago Linguistic society*. Chicago: CLS, 1973. P. 292–305.
86. Leech G. *Principles of Pragmatics*. London: Longman, 1983. 250 p.
87. Nord C. Textanalyse und Übersetzungsauftrag. *Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachenunterricht. Neue Beiträge zu einem alten Thema*. München, 1989.
88. Orero P. *Topics in Audiovisual Translation*. Benjamins Translation Library. Barcelona, Benjamins Translation Library, 2004. 227 p.
89. O’Sullivan C. *Translating Popular Film*. Palgrave Macmillan, 2011. 243 p.
90. Searle J. What is a speech act? *Philosophy in America*. London, Alien and Unwin, 1965. P. 221–239.
91. Tyler S. A. *The Said and the Unsaid. Mind, Meaning and Culture*. N.Y.: Academic Press, 1978. 489 p.

Джерела матеріалу дослідження

92. Серіал Надприродне. URL: <https://ua-cinema.com/5683-nadprirodne.html> (Last assessed: 10.03.2021).
93. Supernatural Season 14 Online Streaming with Subtitles. URL: <https://topeuropix.site/watch-online-tvshow/supernatural-online/supernatural-season-14-hd-with-subtitles-europix> (Last assessed: 10.03.2021).

Довідкова література

94. Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. 576 с.

95. Арутюнова Н. Д. Лингвистический энциклопедический словарь / ред. В. Н. Ярцевой. Ин-т языкознания АН СССР. Москва: Сов. энцикл, 1990. 682 с.

96. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.

Интернет-джерела

97. Общенаучные методы исследования теории коммуникации. *Myfilology.ru* – информационный филологический ресурс. URL: <https://myfilology.ru//149/336/> (дата звернення: 10.03.2021).

98. Синиця А. Логіко-філософський аспект теорії «мовленнєвих актів». URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/155/1/03.pdf> (дата звернення: 10.03.2021).

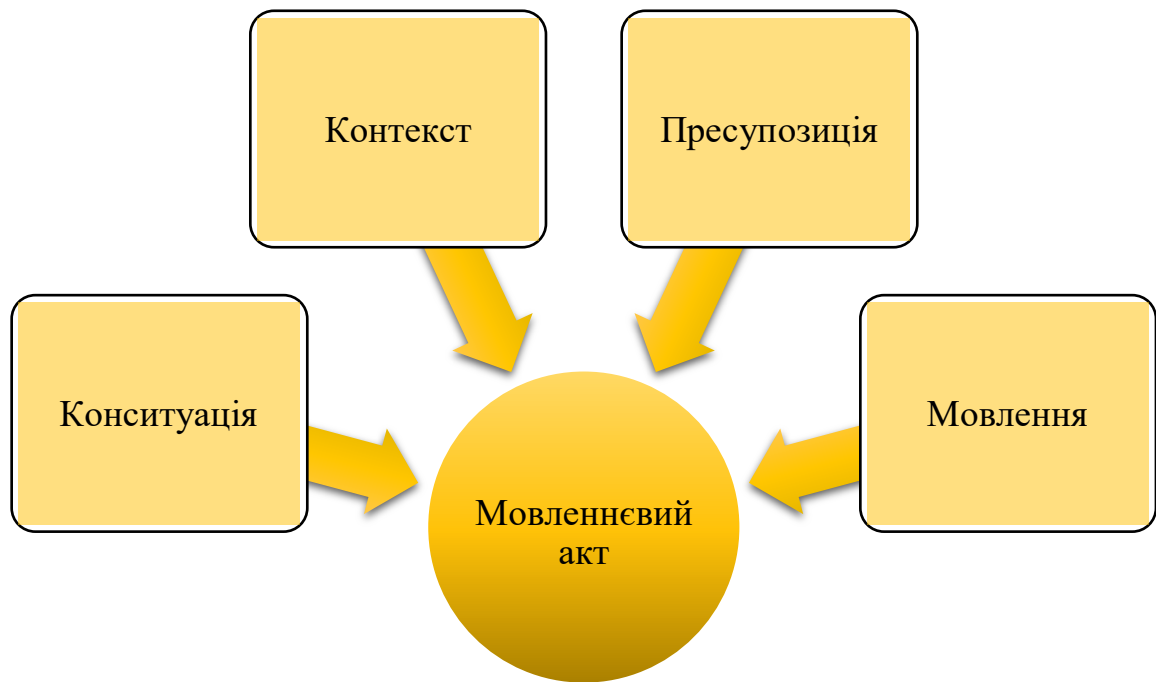
99. Шакурова Л. Р. Способы перевода безэквивалентной лексики с английского на русский язык. *Молодежный научный форум: Гуманитарные науки: электр. сб. ст. по материалам XXXVIII студ. междунар. заочной науч.-практ. конф.* Москва: «МЦНО». 2016 № 9(37). URL: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/9\(37\)](https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/9(37)) (дата звернення: 10.03.2021).

100. Цапко В. И. Коммуникативно-прагматическая функция конструкций с неличными глаголами в англоязычных медиа-текстах. *Университет. чтения.* 2008. Вып. V. URL: http://92.42.8.10/lib/publications/University_Reading/2008/V/uch_2008_V_00043.pdf (дата звернення: 10.03.2021).

101. Hjelmslev L. *Langue et parole. Texto!* Vol. X, №4, 2005 [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.revue-texto.net/Saussure/Sur_Saussure/Hjelmslev_Langue.html (Last assessed: 10.03.2021).

ДОДАТКИ

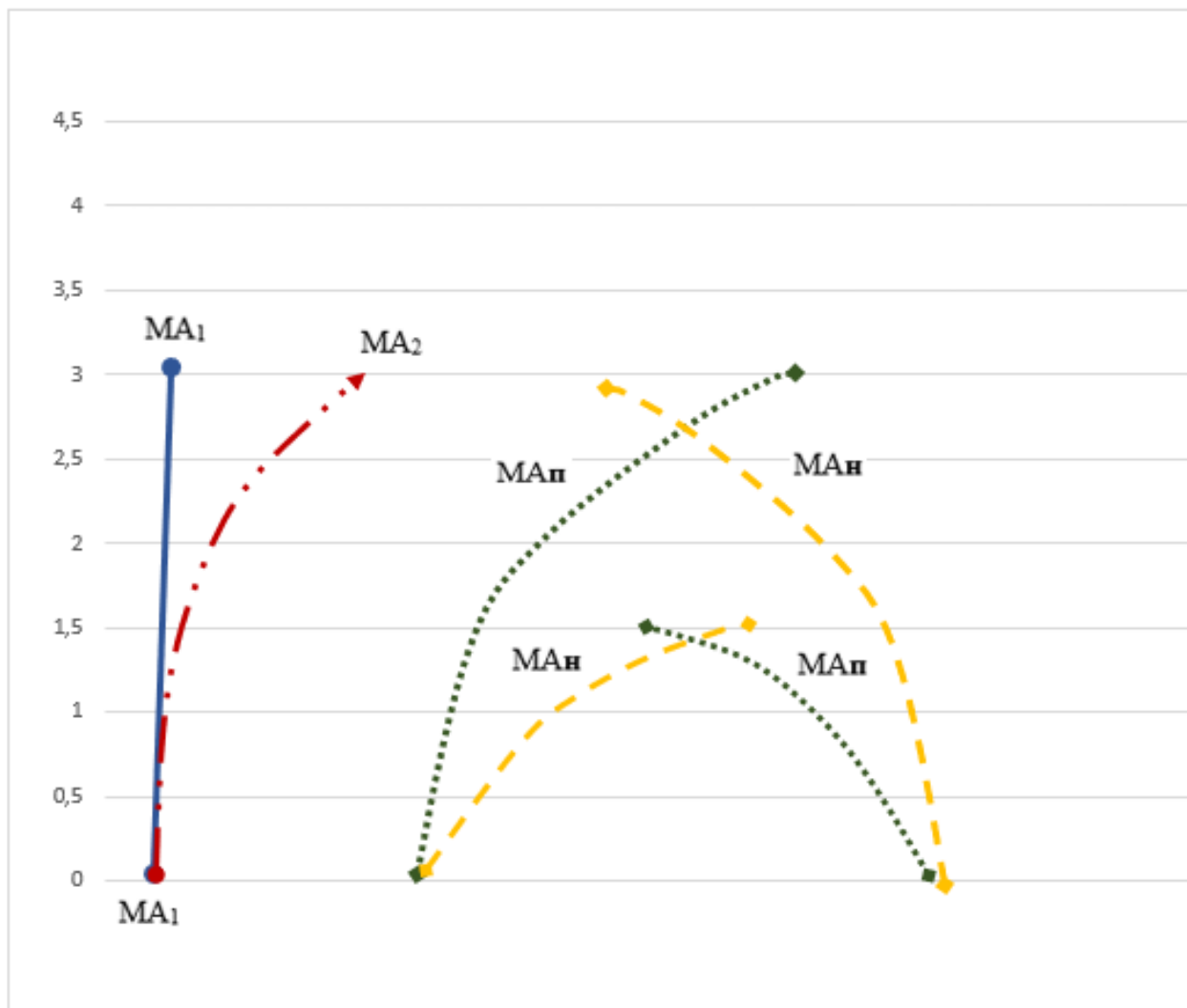
Структура мовленнєвого акту

Етапи здійснення комунікативного наміру

Співвідношення між видами МА в різних мовах

МА₁ – мовленнєвий акт одного виду

МА₂ – мовленнєвий акт іншого виду

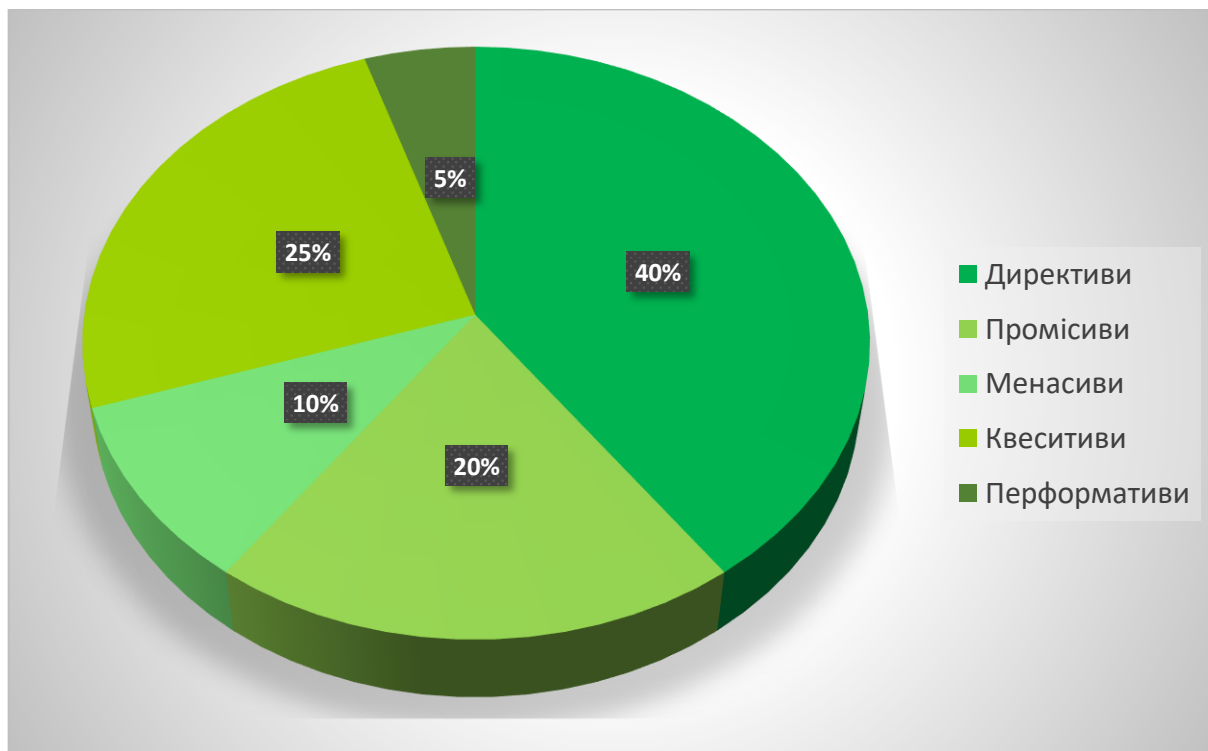
МА_п – прямий мовленнєвий акт

МА_н – непрямий мовленнєвий акт

Вживання МА у матеріалі дослідження

Тип МА	Кількість	%	Приклад
Констатив	35	35%	<i>The spell's designed to admit one person at a time. 7</i>
Директив	18	18%	<i>His name is Luther Shrike. Live offgrid. Paranoid, agoraphonic. You might call him a hoarder. 8</i>
Промісив	5	5%	<i>Hi, you've reached Patience Turner. Please leave a message. I'll get back to you as soon as I can. Thanks.9</i>
Менасив	7	7%	<i>Tell your boss I don't take orders. I give'em. If he or Barthamus... if anyone comes near me, I'm ready. 8</i>
Перформатив	10	10%	<i>I work in oil, digital, whatever suits my subject. 9</i>
Квеситив	25	25%	<i>Kevin, what are you doing, getting mixed up with Michael? (7)</i>

Кількісна представленість перекладу констативів іншими МА

Використання прагматичних трансформацій під час відтворення МА кінотексту

